

Opheffing bordeelverbod een onderneming voor prostituees

Een uitgave van De Rode Draad
de organisatie die de belangen van prostituees behartigt

Tekst: Sietske Altink
Redactie: Hansje Verbeek

1 oktober 2000

I nhoud

Voorwoord	4
Inleiding: De hoogste roeping, het laagste beroep	5
Deel 1. Prostituees en mensen in hun omgeving: een vlottende bevolking	
o Getallen	8
o Klanten	9
o Pooiers versus exploitanten	10
o Werksoorten	12
Deel 2. de organisatie van het werk: vast werk of losse contacten	
o Verhoudingen op de werkplek	15
o Belasting	18
o Arbeidsvoorwaarden	21
o Vakbondsvorming en belangenbehartiging	22
Deel 3. Beleid in het algemeen en op deelgebieden: redderen en redden	
o De opheffing van het bordeelverbod	24
o Migranten	28
o Mensenhandel	30
o Hulpverlening, bescherming, gezondheid	35
Samenvatting	39

Voorwoord

‘Zal de positie van prostituees inderdaad verbeteren door de opheffing van het bordeelverbod?’ luidt de meest gestelde vraag van beleidsmakers, journalisten, politici en prostituees aan De Rode Draad. Dit boekje is een poging die vraag te beantwoorden.

Het eerste deel beschrijft de mythevorming die van invloed is op prostituees en hun omgeving. Deel twee behandelt de consequenties en mogelijkheden van prostitutie als arbeid. Het derde deel gaat over de wetswijziging en haar rol in oplossingen voor deelproblemen als mensenhandel en de positie van illegalen. Tevens bevat dit onderdeel een poging hulpverlening, gezondheidszorg en dienstverlening de plaats te geven die ze verdienen. Aan het eind staat een samenvatting met beleidsaanbevelingen.

De schrijfster is schatplichtig aan het team van De Rode Draad, aan de mensen uit de achterban die door hun vele meldingen het materiaal hebben geleverd, aan de meelezers en aan allen die hebben bijgedragen aan het gedachtegoed van De Rode Draad.

I nleiding

De hoogste roeping en het laagste beroep

“Een van de meest favoriete genoegens van de prostituees is het nietsdoen. Zij kennen geen verveling, en zij zien kans om dagen lang op hun bed of de sofa te liggen... Aan de arbeid daarentegen hebben zij een bloedhekel, en deze tegenzin is het belangrijkste motief om hoer te worden, waarbij nog hun lust tot vermaak, lawaai en orgieën komt, die ze met misdadigers gemeen hebben”, schreef de criminoloog Cesare Lombroso zo’n honderd jaar geleden.¹

Prostitutie is heel lang niet als een beroep maar als een ziekte, als een typisch vrouwelijke vorm van criminaliteit of als overlast beschouwd. De prostitutiewereld vond men een gevaar dat zover mogelijk naar de rand van de samenleving moest worden verwezen. Dat vatte men soms letterlijk op; het moest naar de rosse buurten. Het toezicht liet men over aan de politie, die alleen in deze beroepsgroep zo’n grote rol kreeg toebedeeld.

De afwerende houding tegen de prostitutiewereld is nog steeds terug te vinden in veel gemeentelijke nota’s. Daarin stelt men bijvoorbeeld dat prostitutiebedrijven buiten woonbuurten moeten worden gevestigd. Bovendien tracht men de bedrijfstak angstvallig zo klein mogelijk te houden. Het voorbeeld van Bennebroek waar men slechts één prostituee wil toelaten, is inmiddels berucht geworden.

ziek en zielig

Als groep vormden prostituees een gevaar, maar op individueel niveau werden zij gestigmatiseerd als slachtoffers van lichamelijke, geestelijke en maatschappelijke ziekten. In de loop der eeuwen heeft men zo van hen aparte persoonlijkheden gemaakt met een eigen psychische make-up, die min of meer voor het slachtofferschap geboren zijn.

In de negentiende eeuw zag men hen als slachtoffer van mannelijke lust en kapitalisme, later van gemankeerde familieverbanden en daaruit voortkomende psychische problemen. En nog later werden zij tot slachtoffers gebombardeerd van seksueel geweld, georganiseerde misdaad, globalisering en armoede in de Derde Wereld. De komst van harddrugs en aids, de aandacht voor seksueel geweld en vrouwenhandel, maakten ‘ziekte’ en ‘slachtofferschap’ in dit tijdsgewricht weer actueel.

Dit alles begon met de zieke heroïneprostituee die in de jaren zeventig werd ontdekt. Zij werd ook naar voren geschoven bij de opkomst van aids, het volgende probleem. Prostituees waren op dat punt bang dat ze als enige besmettingsbron zouden worden aangewezen. Dat was niet ongegrond, want in het verleden zijn zij bij epidemieën vaak tot zondebok gemaakt en aan verplichte medische controles en aan straffen onderworpen. Hun klanten ontsprongen de dans. Dat was nu niet het geval; het probleem is realistisch aangepakt. Maar tegelijkertijd kwam het seksueel slachtofferschap in beeld. De bestrijding van seksueel geweld werd midden jaren tachtig een heet hangijzer. ‘Vrije seks’ had zijn gunstige betekenis uit de jaren zestig verloren. Mannen zouden de seksuele vrijheid als excuus gebruiken om vrouwen voor hen beschikbaar te maken en te houden. Seksualiteit werd zo een kwestie van machtsverbanden, waarvan vooral prostituees het slachtoffer waren. Dat werd vertaald in aandacht voor een verleden van seksueel misbruik als drijfveer om de prostitutie in te gaan.

De kwestie van het slachtofferschap en seksueel geweld kreeg een extra impuls door de herontdekking van het fenomeen vrouwenhandel. De migranten uit de Derde Wereld die begin jaren tachtig naar Nederland kwamen, werden aanvankelijk per definitie als slachtoffers van seksueel geweld gezien. Door de armoede in eigen land konden zij immers niet vrijwillig voor prostitutie kiezen. Pas

¹ Lombroso, C. *Die Frau als Verbrecherin und Prostitutierte*, Hamburg 1895.

later ging men onderscheid maken tussen dwang door omstandigheden en dwang door derden.

oervrouwen

Als reactie op het stigma dat prostituees slachtoffers zijn, gingen hun organisaties energiek aan de slag om het tegendeel te bewijzen. Zij keerden het stigma om en zagen de prostituee als het boegbeeld van de vrouwenemancipatie. Dit leverde een nieuw vooroordeel op: de prostituee zou de ultieme waarheid kennen over zowel slachtofferschap als emancipatie. Ze zou volledig onafhankelijk van mannen zijn en de hypocrisie van de maatschappij als geen ander kunnen doorgronden. Dit is een logische reactie, maar stigmatiseerde prostituees weer, dit keer als *femmes fatales*.

Dit komt ook voort uit een oude traditie. In de negentiende eeuw zette men in sommige kringen de prostituee als een kunstwerk op een voetstuk. Het slachtoffer werd tot de verleidster gemaakt. Zo schreef de romancier Pierre Louijs, een tijdgenoot van Lombroso: "Nooit heb ik zo duidelijk als vanavond de hoogste roeping van de vrouw begrepen... Zich te prostitueren, met of zonder kunst."² In deze visie past ook de neiging te fantaseren over het roemrijke verleden van de zogenaamde sacrale prostitutie, tempelprostitutie en andere religieuze praktijken uit de oudheid.

Het idee van de prostituee als oervrouw klinkt door in de mythe dat zij het oudste beroep ter wereld uitoefent. Waarschijnlijk zijn echter 'jager' en 'verzamelaar' de oudste beroepen. Met de aanduiding 'het oudste beroep' bedoelt men dan ook iets anders, namelijk dat prostitutie in een 'natuurlijke behoefte' van mannen voorziet. Dit idee is gebaseerd op de visie dat mannen van nature een onbeheersbare geslachtsdrift hebben, die ze regelmatig moeten bevredigen.

De prostituee zou in dit verhaal heldhaftig als ventiel fungeren, waardoor het kwaad van de wereld kan ontsnappen. Nog steeds denken sommige mensen dat prostitutie een remedie is tegen verkrachting van 'nette vrouwen' en kinderen. Maar seksueel geweld komt overal voor, ook in een maatschappij met een goed ontwikkelde seksindustrie. Het gaat daarbij immers niet om onbevredigde seksuele behoeften, maar om machtswellust. Overigens erkent men tegenwoordig dat ook vrouwen ook seksueel geweld kunnen plegen.

Emancipatie

Vanaf de negentiende eeuw heeft de vrouwenbeweging erop gehamerd, dat mannen wel degelijk verantwoordelijkheid dragen voor seksueel wangedrag en dat niet kunnen verdedigen met een

beroep op 'de natuur'. In de twintigste eeuw pakten feministen bovengenoemd thema weer op en wezen erop dat seksueel geweld niet uit frustratie van natuurlijke behoeften, maar uit ongelijke machtsverhoudingen voortkomt.

Wat voorheen zedenmisdrijf heette en vooral een aantasting van de eerbaarheid was, zagen zij nu als seksueel geweld, als inbreuk op de seksuele autonomie. Zelfbeschikking is zo een sleutelbegrip in de emancipatiebeweging geworden. Enkele feministen pasten dit begrip ook toe op prostituees en stelden het gangbare standpunt aan de kaak dat prostitutie het toppunt van vrouwenonderdrukking was. Zij vonden daarentegen dat vrouwen zelf over hun lichaam dienden te beschikken, dus er ook geld mee mochten verdienen. Met andere woorden, vrouwen hebben het recht om als prostituee te werken. Op grond van ditzelfde zelfbeschikkingsrecht kunnen zij ook weigeren de prostitutie in te gaan. Met dit laatste werd meteen stelling genomen tegen gedwongen prostitutie, dat wel als een vorm van seksueel geweld werd gezien.

Ook wilden zij het kunstmatige onderscheid tussen 'madonna's en 'hoeren', tussen 'nette en slechte vrouwen', teniet doen. De nette vrouw, de madonna, is in deze beeldvorming de thuiszittende vrouw die boven seksuele lusten is verheven en tot aan het huwelijk maagd blijft. De slechte vrouw is seksueel actief, verlaat huis en haard om te gaan werken, is onkuis en heeft plezier in seks. Zij wordt daarom vaak voor hoer uitgemaakt. Ook andere 'slechte vrouwen' als lesbiennes krijgen het scheldwoord 'hoer' toegevoegd. Prostituees worden niet alleen voor hoer uitgescholden, ze zijn het ook. Zij vercommercialiseren seks, wat een groot taboe is. Zij zijn dus het slechtste van het slechtste. Maar wat prostituees verder anders dan anderen doen, is bij nadere beschouwing niet duidelijk. Omgang met meerdere seksuele partners, buitenshuis werken, seksualiteit loskoppelen van de voortplanting: dat alles hebben prostituees tegenwoordig met vele vrouwen gemeen. Niet-traditioneel seksueel gedrag kan dus niet het probleem zijn. Alle vrouwen hebben dus last van het stigma hoer. Als men prostituees afwijst, veroordeelt men zowat alle vrouwen.³ Dus komt het destigmatiseren van prostituees alle vrouwen ten goede, zo redeneerden deze feministen. Door de gezamenlijke inspanningen van organisaties van prostituees en met hen sympathiserende feministen vatte in Nederlandse beleidskringen het idee post dat prostitutie een beroep is waarvoor vrouwen vrijwillig kunnen kiezen.

De hele discussie werd beheerst door de kwestie van de vrouwelijke seksualiteit en het gedrag van mannelijke hetero's. Dit vertroebelt het zicht op het

² Pierre Louijs, *Aphrodite* (1896), Amsterdam, 1977.

³ Zie de geschriften van Gail Pheterson over het kunstmatige onderscheid tussen 'de madonna en de hoer'.

feit dat het om een beroep gaat, dat zoals alle beroepen door beide seksen kan worden uitgeoefend.⁴

⁴ Aangezien er bijna geen informatie is over mannelijke prostitues, schrijven we steeds 'prostituee', als we mensen van beiderlei kunne bedoelen. Het zou consequenter zijn om steeds prostitue(m/v) te schrijven, maar dat komt de leesbaarheid niet ten goede. Omdat de meeste lezers gewend zijn aan 'prostituee', is daarvoor gekozen.

D eel 1

Prostituees en mensen in hun omgeving: een vlottende bevolking

Getallen

Prostitutie heeft nog steeds een aureool van geheimzinnigheid. Dit komt tot uitdrukking in het gebrekkige cijfermateriaal over de belangrijkste partijen in de prostitutiewereld: prostituees, klanten en exploitanten. Naar schatting van het Wetenschappelijk Onderzoek Centrum van het Ministerie van Justitie bestaat de groep uit 25.000 tot 30.000 prostituees van wie de helft migrant is, al dan niet illegaal.¹ In Amsterdam zouden in totaal 10.000 prostituees werken, wat veel is vergeleken met het in een adem genoemde landelijk cijfer van 30.000.² Een Amsterdams gemeenteraadslid kwam in november 1997 met een meer realistische schatting van 5000 prostituees in Amsterdam. Daarentegen zouden er in heel Friesland maar honderd werken.³ De meeste vrouwen werken in clubs en privéhuizen, vijftien procent zit achter het raam en naar schatting zes procent tippelt, althans volgens gangbare tellingen. Er zouden bijvoorbeeld duizenden straatprostituees zijn; van wie er alleen in Amsterdam al 500 tot 1000 werken. Maar wie alle opgaven over aantallen prostituees van de diverse tippelzones bij elkaar optelt, komt op hooguit 1500 tot 2000 straatprostituees in heel Nederland.

Vijf procent van alle prostituees is man. Er zouden dus maximaal 1500 bisnisjongens actief moeten zijn als men uitgaat van die 30.000 prostituees. Volgens een recent onderzoek zijn het er 3000 tot 5000, maar dat toch al vage gegeven wordt extra vertroebeld doordat jongens die bijvoorbeeld in ruil voor onderdak met mannen slapen, eveneens prostituees worden genoemd.⁴ Ook zouden

sommige klanten principieel weigeren deze jongens te betalen. En kennelijk duurt het enkele jaren voordat sommige jongens eindelijk beseffen dat ze in de prostitutie zijn terechtgekomen. Met andere woorden, ook jongens die zichzelf niet als prostitué beschouwen worden tot de groep gerekend. Wat bij vrouwen traditioneel gedrag zou zijn: seks bieden in ruil voor onderdak en levensonderhoud, heet bij jongens prostitutie, dus onaangepast gedrag. Prostitutie wordt daarmee een containerbegrip voor moeilijk benoembare vormen van seksueel gedrag, een tendens die ten koste gaat van het streven prostitutie als een beroep te zien. Dit gesjoemel met getallen kan er op duiden dat men een verschijnsel te snel als prostitutie benoemt. Al naar gelang minderjarigen, migranten of verslaafden in de aandacht staan, hanteert men de natte vinger om de omvang van het probleem aan te geven. Begin jaren tachtig was er bijvoorbeeld veel te doen over heel jonge meisjes, die door criminelen aan heroïne verslaafd werden gemaakt met als doel ze de prostitutie in te loodsen. Al snel bleek dat verschijnsel niet zo grootschalig te zijn als men wel deed voorkomen.

Minderjarige prostituees staan nu weer in het middelpunt van de belangstelling. Eind jaren tachtig schatte men hun aantal op duizend, maar nu doet het cijfer van 1330 tot 2080 de ronde, een cijfer dat exact lijkt maar een ruime marge heeft. De statistieken over 'minderjarigen' worden extra vervuild doordat men kwetsbare vrouwen tot 23 jaar ook tot de 'minderjarigen' rekent.⁵ In dit verband betekent 'minderjarig' zoiets als hulpbehoevend. Dat is onjuist: 'minderjarig' is een term voor een betrekkelijk willekeurige juridische leeftijdsgrens. Nog verontrustender is de term

¹ Cijfer genoemd door diverse deskundigen, onder meer door WODC.

² De GGD Amsterdam hanteert dit cijfer.

³ Friesch Dagblad 15-7-97.

⁴ Gelder, Paul van: *Kwetsbaar, kleurig en schaduwrijk, Jongens in de prostitutie: een verschijnsel in meervoud*, Amsterdam, 1998.

⁵ Bijvoorbeeld in het rapport *Marktscan* van de politie Utrecht. Een betere benadering van minderjarigen is te vinden in Venicz, Liesbeth, Ine Vanwesenbeeck: *Aard en omvang van (gedwongen) prostitutie onder minderjarige (allochtone) meisjes*, Nisso, 1998.

'risicomeisjes', waarmee meisjes worden bedoeld die de prostitutie in dreigen te gaan. Dit zijn meisjes die lippenstift gebruiken, in groepjes op straat rondhangen, korte rokken dragen en veel uitgaan. Kortom, ze vertonen tamelijk normaal gedrag. Maar in sommige kringen wordt deze moderne levensstijl al snel als 'hoerig' gedrag gekenschetst. Dat is ook een reden waarom het cijfermateriaal gekleurd is.

Niet alleen van prostituees, maar ook van seksbedrijven blijkt het moeilijk te zijn om de precieze aantallen te bepalen. Zo geven in Rotterdam politie, belasting en hulpverlening verschillende aantallen op. Daarbij is het bovendien niet altijd duidelijk of men alle privé-huizen en eenmansbedrijfjes meetelt. Ook het aantal klanten blijft ongewis. Toen zij als belangrijkste partij voor aidsbestrijding in beeld kwamen, presenteerden onderzoekers het schokkende cijfer dat een op de vijf mannen een hoerenloper is.⁶ Maar later bleek dat in Nederland slechts een op de tien mannen geregeld prostituees bezoekt, een op de vijf had dat ooit eens gedaan.⁷

In al deze schattingen zitten foutmarges van dertig tot bijna vijfenzeventig procent. Gewoonlijk is in kwantitatief onderzoek een foutmarge van vijf procent toegestaan. Maar kennelijk vindt men bij prostitutieonderzoek het presenteren van vage cijfers wel acceptabel.

Klanten

Het beeld van de prostituee als zieke vrouw en slachtoffer van mannen vindt zijn tegenhanger in de klant als ziekelijke pleger van geweld. Feministen hebben er terecht op gewezen dat prostitutie alleen kan bestaan bij gratie van de vraag ernaar. Het zou dus de schuld van klanten zijn dat vrouwen in de prostitutie worden onderdrukt. In Zweden is die redenering zelfs in een wet vastgelegd die alleen klanten strafbaar stelt. Prostituees blijven buiten schot omdat ze slachtoffers zijn. Door ter bescherming van prostituees klantengedrag strafbaar te stellen, bereikt men echter het tegenovergestelde. De politie bemoeilijkt hun het werken door ze hinderlijk te volgen in de hoop zo bij de klanten uit te komen. Prostituees zijn daarom aangewezen op dubieuze mannen die, buiten het zicht van de politie, klanten voor hen werven. De politie kan immers moeilijk optreden tegen twee mannen die op straat met elkaar staan te praten. Ook neemt sinds de invoering van de wet het geweld tegen de vrouwen toe en zijn er volgens

onze zusterorganisatie in Zweden sindsdien meer prostituees vermoord dan voorheen.

In de Verenigde Staten, waar klanten net als prostituees strafbaar zijn, komt geweld van klanten tegen prostituees veel meer voor dan in Nederland.¹ Dit grote verschil in agressie ontstaat waarschijnlijk doordat de Nederlandse politie geen klanten opjaagt, waardoor ze bij een prostituee minder snel in paniek raken. Bovendien hoeven klanten in de Verenigde Staten niet bang te zijn dat vrouwen aangifte tegen hen zullen doen. Prostituees lopen dan immers het gevaar zelf opgepakt te worden. Dat is in Nederland beter. Ook prostituees die niet de juiste papieren hebben, kunnen bij mishandeling de politie inschakelen.

Zieke mannen

Klanten worden behalve als gewelddadig, ook als ziekelijk en relatiegestoord bestempeld. Velen onder hen zouden lijden aan een nieuwe ziekte die vooral in de Verenigde Staten opzien baart: seksverslaving. Ook op andere fronten is de belangstelling voor klanten grotendeels door de angst voor ziekten ingegeven. Zo trokken zij de aandacht als een van de partijen in de verspreiding van met name seksueel overdraagbare ziekten (soa). In een onderzoek waarin geweld handig aan vatbaarheid voor ziekten werd gekoppeld, kwamen op grond van hun bereidheid tot condoomgebruik zeven soorten klanten naar voren:²

1. Meer dan de helft van alle hoerenlopers vindt condoomgebruik normaal en maakt in de regel geen problemen bij prostituees.
2. 12% van de hoerenlopers zou uit een schuldgevoel ten opzichte van bijvoorbeeld hun partner een condoom gebruiken.
3. 13% gebruikt een condoom uit angst voor aids.
4. 8% gebruikt altijd een condoom behalve bij een 'vaste prostituee'.
5. 8% vindt zich te oud of te ziek om zich nog druk te maken over ziektes die zich pas op de lange termijn manifesteren.

¹ Uit verschillende onderzoeken uit de Verenigde Staten blijkt dat in de meeste steden de helft van de prostituees het laatste half jaar met geweld door klanten te maken heeft gehad. (Janice Raymond, op internet gepost 24-4-99). Dit wordt ook vermeld in Philip, Neil, *Working Girls, an illustrated History of the Oldest Profession*, Londen, 1991. In Nederland melden vrouwen het incidenteel ooit in hun carrière meegemaakt te hebben. (Vanwesenbeeck, Groen en Altink)

² Graaf, Ron de, *Prostitutes and their clients, sexual networks and determinants of condom use*, Amsterdam, 1995. Er zouden wekelijks 500.000 betaalde sekscontacten plaatsvinden en vijf procent van alle seksuele contacten zouden zich in de prostitutie afspeelen. (Vanwesenbeeck, Lover, 91)

⁶ Bouchier, Tineke, Harry de Jong: *Hoerenlopers, mannen op zoek naar intimiteit*, Groningen, 1987.

⁷ Graaf, Ron de: *Prostitutes and their clients, sexual networks and determinants of condom use*, Amsterdam, 1995.

6. 2% wil geen condoom omdat ze seks met een prostituee aan een 'normale relatie' gelijk willen stellen.

7. 5% kijkt neer op prostituees, vindt het condoom vervelend en probeert het steeds zonder condoom te doen.

Vooraf klanten uit de laatste groep hebben weinig respect voor de prostituee en prefereren onervaren vrouwen die onder druk van derden staan en in een zwakke onderhandelingspositie verkeren. Ook zouden deze mannen voortdurend willen afdingen. Ze menen dat tijdens prostitueebezoek alles is geoorloofd. Ze zien prostituees slechts als een gebruiksvoorwerp. In deze groep zouden zich veel traditionalistische allochtone mannen bevinden. Hun gedrag zou stroken met hun afwijzing van vrouwen in het algemeen en van prostituees in het bijzonder. Dat soa gemiddeld meer bij allochtone dan bij autochtone klanten voorkomen, bevestigt het vermoeden dat het condoomgebruik in die kringen nog problematisch ligt.³ Veel zelfstandig werkende prostituees sturen deze klanten dan ook weg. Ook door migrantenvrouwen worden ze vaak niet toegelaten. Het weigeren van klanten is overigens een privé-aangelegenheid en prostituees mogen net als bijvoorbeeld masseurs, om persoonlijke redenen, van lichamelijk contact met een klant afzien. Buiten het werk onderhouden veel vrouwen wel relaties met allochtonen.

Emancipatie van klanten

De meeste klanten hebben een afkeer van geweld en willen geen vrouw die niet vrijwillig werkt, want dat gaat ten koste van het plezier. Verhandelde vrouwen durven klanten echter zelden in vertrouwen te nemen uit angst dat ze voor de handelaren spioneren. Het komt niettemin regelmatig voor dat klanten die een vrouw onder dwang aantreffen, hulp voor haar inroepen. Maar een onbekend aantal doet dat niet uit angst de anonimiteit te verliezen.

De hang naar anonimiteit heeft te maken met het taboe op hoerenlopen, dat een enkeling probeert te doorbreken door respect te vragen voor de behoefte aan seksuele dienstverlening. In Nederland streeft bijvoorbeeld de MVP (Man Vrouw Prostitutie) dit na. De naam van deze organisatie duidt erop dat vrouwelijke klanten in haar gelederen eveneens welkom zijn. De leden hebben voor klanten een gedragscode opgesteld met sympathieke elementen als 'wees schoon', 'onderhandel niet over de prijs' en 'gebruik een condoom'. Tot nu toe heeft de organisatie van prostitueebezoekers consumen-tisme, dat wil zeggen het puur (financiële) belang van de klant weten te vermijden. Overigens weet niemand hoeveel klanten bereid zijn voor seksuele

dienstverlening te betalen. Al met al wordt het tijd dat zij net als in andere bedrijfstakken, eens niet in relatie tot ziekte en geweld, maar als een economische factor worden onderzocht.

Pooiers versus exploitanten

Tot enkele decennia geleden hadden veel prostituees een 'bikker', een partner die toezicht hield en allerlei hand- en spandiensten voor hen verrichtte. Een pooier die meerdere vrouwen voor hem had werken, zoals in Amerikaanse films, kwam in Nederland echter nauwelijks voor. Als gevolg van de emancipatie stelden prostituees zich later net als 'andere vrouwen' steeds onafhankelijker van beschermende mannen op. In Nederland hebben prostituees die ook niet nodig om de politie te ontlopen, werkplekken te vinden en gewelddadige klanten af te straffen. Werken als prostituee is hier immers niet verboden.

Prostituees vormen de enige beroepsgroep waarbij de man als afgeleide van de vrouw wordt gezien. In alle andere gevallen is het andersom en heet de vrouw doktersvrouw, domineesvrouw of *first lady*. De term pooier heeft echter geen gunstige bijklank. Hij is lui, afkerig van werk, kleedt zich ordinair en vertoont opzichtig consumentengedrag. Dit zijn dezelfde vooroordelen die ten aanzien van de prostituee leven. Daarmee worden de sociale relaties van de vrouwelijke prostituee gestigmatiseerd. Deze maatschappelijke veroordeling is ook in Nederland in wetgeving vastgelegd. Pooiers werden in Nederland tot de jaren zestig met landlopers in een rijksinrichting opgesloten. In sommige landen zijn familie en partners nog steeds strafbaar als ze van de inkomsten van prostituees profiteren. Deze wet is bedoeld als bescherming van prostituees, maar keert zich in de praktijk tegen hen. Het bemoeilijkt namelijk hun relaties met anderen. Uit Engeland komen bijvoorbeeld verhalen over ouders en kinderen die geen cadeautjes, zelfs niet een kop thee van een prostituee mochten aannemen op gevaar af van pooiergedrag beschuldigd te worden. Na de wetswijziging is het in Nederland alleen strafbaar om door middel van dwang en geweld inkomsten van prostituees te betrekken. Er is echter geen enkele reden om dit voor prostituees te verbijzonderen tot 'pooieren'. Elders heet dit delict gewoon afpersing. Afpersers en plegers van seksueel geweld ten aanzien van niet-prostituees worden immers ook geen pooiers genoemd. Dat zou ook moeten gelden voor een recent 'ontdekte' vorm van afpersing die om onbegrijpelijke redenen 'loverboyconstructie' heet. Die *loverboy* is veelal van allochtone, vooral Marokkaanse afkomst. De term *loverboy* zou bij de veronderstelde belevingswereld

³ Volgens opgaven van de Stichting Soabestrijding.

van 'het meisje' passen. Zo lijkt men de aandacht af te leiden van het feit dat het hier gewoon om een crimineel gaat. Haar partner wordt slechts gedefinieerd vanuit haar emotionele betrekking tot hem.

Overigens doen prostituees die (seksueel) mishandeld worden, net als hun lotgenoten die niet in de prostitutie zitten, zelden aangifte tegen hun partner. Dat doen ze meestal pas als de relatie is beëindigd. Het betekent immers een breuk met degene die de vrouw het meest nabij staat.

Afgezien van die extreme gevallen hebben prostituees in andere opzichten vaak relatieproblemen.¹ Dit heeft alles te maken met de precare scheidslijn tussen commercie en intimiteit, die in de prostitutie, meer dan in andere beroepen, gerespecteerd moet worden. Velen achten hun werk zelfs onverenigbaar met een vaste relatie. Een prostituee formuleerde dit dilemma als volgt: 'Als hij het goed zou vinden dat ik in de prostitutie werk, dan zie ik hem als pooier, als hij het niet goed zou vinden, dan ben ik mijn inkomsten en financiële onafhankelijkheid kwijt'. Derhalve kiezen sommigen voor geheimhouding voor de eigen partner.

Een meewerkende partner die zakelijke adviezen geeft, iets dat bij andere kleine bedrijven normaal en geaccepteerd is, kan bij prostitutie op problemen stuiten. Als hij haar bijvoorbeeld stimuleert om voor een hoge omzet onder slechte omstandigheden te werken of veel uren te maken, is er al dwang in het spel. Dit maakt de grens tussen samenwerking en zachte dwang tot prostitutie vaag. Uitbuiting is nog in ruime mate in de prostitutie aanwezig, maar is niet uitsluitend in handen van 'partners'. Andere profiteurs pikken ook een graantje mee, zoals opdringerige boodschappenjongens die in raambuurtten inkopen voor vrouwen doen, zogenaamde juridische adviseurs, wonderdokters, malafide boekhouders en taxichauffeurs. Taxichauffeurs vangen soms honderdvijftig gulden wanneer ze een klant bij een club afleveren, meer dan wat de prostituee aan die klant verdient. Daarnaast slaat een heel circuit van geldwisselaars en toeleveringsbedrijven munt uit prostitutie. Ook blijft door middel van fooien aan hotel- en barpersoneel het nodige aan de strijkstok hangen. Aan hen wordt in de beleidsvorming nauwelijks aandacht besteed.

exploitanten

Exploitanten zouden de gevaarlijke aspecten van de prostitutiewereld vertegenwoordigen. Het stigma straalt ook op hen af, waardoor ze in de volksmond ten onrechte vaak pooier worden genoemd. Exploitanten hebben echter alleen maar een bedrijf waar prostituees werken en/of kamers kunnen

huren. Anders gezegd: een exploitant is een uitbater, een pooier een uitbouter.

Door die terminologie vergeet men licht dat er ook vrouwelijke exploitanten bestaan.² Zij worden geromantiseerd tot de ex-prostituees die het hebben gemaakt en model-exploitante zijn geworden. De praktijk leert echter dat exploitatie door een ex-prostituee geen garantie biedt voor een prostituteevriendelijke bedrijfsvoering.

Een exploitant is niet per definitie een crimineel, maar door de afwezigheid van regelgeving hebben criminelen zich in de prostitutiewereld kunnen verschansen. Dit type exploitant houdt zich niet alleen bezig met prostitutie, maar ook met vrouwenhandel, drugs- en wapenhandel en niet in de laatste plaats met het witwassen van zwart geld. Volgens organisaties van exploitanten is dit een betrekkelijk kleine groep.

Ook zijn er veel mensen in de branche terechtgekomen die snel rijk willen worden en zich niet om de continuïteit van hun bedrijf bekommeren. Zij hebben zich nooit verdiept in de regels van een wettige bedrijfsvoering en haalden zoveel mogelijk al of niet illegale vrouwen in huis. Wanneer zij beweren het financieel niet te kunnen bolwerken als ze sociale lasten moeten gaan betalen, duidt dat op een ongezonde bedrijfsvoering.

De grootste groep meent nog steeds dat de prostitutie zijn eigen regels kent. Deze exploitanten verkeren nog in onwetendheid omtrent een witte bedrijfsvoering. Zij zullen zich nu moeten aanpassen of de branche moeten verlaten.

Tot slot bestaat er een kleine groep voortrekkers die sanering van de branche voorstaat. Deze georganiseerde exploitanten streven een transparante en reguliere bedrijfsvoering na. Zij zien criminele brancheleden als schadelijke en oneigenlijke concurrentie. Zij besteden veel aandacht aan voorlichting over een doorzichtige 'witte' en soms zelfs innovatieve bedrijfsvoering.

Werksoorten

De werksoorten in de prostitutie zijn: ramen, clubs, escort, thuiswerk en tippelen. Verschillen daartussen vatten de autoriteiten meestal in termen van overlast, beheersbaarheid en zichtbaarheid. Dat laatste wordt bij raam- en straatprostitutie al gezien als een vorm van overlast. In het geval van escort benadrukt men juist de onzichtbaarheid van het fenomeen, waardoor het een vergaarbak van illegale en schimmige activiteiten zou zijn. Maar voor

¹ Dit kan ook om vrouwelijke partners gaan.

² Om stilistische redenen wordt in het vervolg niet steeds de exploitant hij/zij geschreven.

prostituees zijn de verschillen op een geheel ander vlak relevant, namelijk in de mate waarin ze zelfstandig kunnen werken en in de hoogte van de kosten die ze moeten maken. Naast deze zakelijke aspecten, verschillen de werksoorten voor hen ook in de tijdsduur die zij met de klant doorbrengen en in het soort contact dat daaruit ontstaat.

raamprostitutie

Bij raamprostitutie is het contact met een klant meestal van korte duur. Veel vrouwen vinden dat een voordeel. Daarnaast prefereren veel prostituees raamprostitutie omdat ze er zelfstandig kunnen werken. Ze bepalen zelf welke klanten ze binnenlaten en hoeven geen verantwoording aan de exploitant af te leggen. Dat was in de jaren vijftig wel anders. Toen was bij de ramen het percentagesysteem nog gangbaar: de helft van wat een klant betaalt ging naar de exploitant. Dit bracht exploitanten ertoe eisen te stellen aan de werktijden, het uiterlijk van de vrouwen, de arbeidsdiscipline en het toelatingsbeleid voor klanten. Zij hadden er immers belang bij dat vrouwen lang werkten en veel klanten hadden.

De clubs die in de jaren zeventig onder invloed van de toenemende welvaart uit de grond schoten, trokken veel raamprostituees aan. De achterblijvers maakten van de gelegenheid gebruik om het percentagesysteem af te schaffen. Maar die verbetering werd echter al snel overschaduwd door een andere ontwikkeling: de komst van de migranten. Voor raamverhuurders was dit namelijk aanleiding om kamers te vertimmeren tot nog kleinere kamertjes, tot wat 'legbatterijen' is gaan heten. De huur ging echter niet omlaag want er was veel vraag van migranten naar werkplekken. Door deze ontwikkelingen is de omvang van raamprostitutie explosief gegroeid. In Arnhem bijvoorbeeld waren er zo'n 25 jaar geleden 25 raambordelen. Nu worden er getallen van 200 tot 250 genoemd.

Veel raampanden zijn de afgelopen decennia voor prijzen ver boven de waarde verkocht. In die hoge prijzen zat 'goodwill' verdisconteerd; een soort meerwaarde voor de naamsbekendheid van een bedrijf en de overname van vaste klanten. Overigens is dat ook gebruikelijk bij overname van horeca en winkels. Maar in de prostitutiewereld is het een beetje uit de hand gelopen. Een pand dat bijvoorbeeld anderhalve ton hoort op te brengen, staat voor een aankoopprijs van bijna een miljoen geboekt.¹

Die hoge prijzen worden in de huur doorberekend: minstens 125 gulden maar vaker 200 gulden voor zes uur in een hokje, waar de handdoeken soms zelfs nog ontbreken. Dat is even duur als een halve

nacht in een drie sterrenhotel. Het ligt dan ook voor de hand de huren te vergelijken met tijdseenheden in een hotel met dezelfde faciliteiten. Maar tegen deze redenering hebben exploitanten zich met succes bij de rechter verzet. Zij betoogden dat de exploitatie van prostitutie bepaalde bedrijfsrisico's met zich meebrengt. Zo is die beperkt tot bepaalde gebieden, hetgeen bij ander onroerend goed niet het geval is. Daardoor moet de exploitant zich aan afspraken met vakgenoten houden. Bovendien gaat het om verhuur voor korte perioden. Dat alles zou een afwijkende prijs rechtvaardigen.² Ter verdediging van de hoge raamprijzen beroepen exploitanten zich tevens op de kosten voor voorzieningen zoals camerabewaking, beveiliging en kluisjes voor de vrouwen. Ondanks deze faciliteiten beschouwt de belasting het als een vorm van 'kale verhuur', die niet onder de BTW-plicht valt. De huur van een gewone hotelkamer is echter wel inclusief BTW. Het is echter niet in het voordeel van de vrouwen om raamexploitanten BTW-plicht op te leggen. Wanneer dat wel zou gebeuren, als de door exploitanten aangebrachte voorzieningen niet meer passen in het idee van 'kale verhuur', zullen ze dat ongetwijfeld gaan doorberekenen in de raamhuren. Raamexploitanten betrekken soms ook nog op andere wijze inkomsten van prostituees. Ze vragen soms informeel een hoge waarborgsom, duizend gulden of meer. De vrouwen krijgen dit bedrag zelden terug. Tevens gaan er verhalen over 'omkoopbare' exploitanten. Als een tussenpersoon maar voldoende betaald, zijn zij bereid vrouwen van de kamer af te gooien om er een ander te laten werken. Ook komt het voor dat illegalen een hogere huur moeten betalen dan hun legale collega's.

Enkele exploitanten huisvesten - met name buitenlandse - vrouwen in hun eigen panden. Ze laten ze overnachten op de werkplek of brengen ze onder in onroerend goed dat zij in eigen bezit hebben. Het komt regelmatig voor dat zes vrouwen op een kamer slapen. Dit soort 'noodhulp' maakt migrantenvrouwen extra afhankelijk van exploitanten. Uit veel raamprostitutiegebieden komen klachten over agressieve dealers en randfiguren die vrouwen en klanten beroven.

Ook worden prostituees geïntimideerd door mannen die veelal 'begeleiders' van Oost-Europese vrouwen zijn. Als maatregel raadt men vaak camerabewaking aan. Maar klanten en prostituees voelen dat als een inbreuk op hun privacy. Overigens lijkt chantage van klanten (in heteroseksuele prostitutie) nauwelijks voor te komen. In raamprostitutiegebieden kunnen camera's ook dienen om de komst van de belastinginspecteur of de politie te signaleren.

² Het gaat namelijk alleen om verhuur onroerend goed per tijdseenheid. Zie ook uitspraak van het Amsterdamse Hof 28 september 1987.

¹ Financieel Economisch Magazine, 17-10-98.

Gemeenten kiezen als oplossing soms voor beperking van de raamprostitutie, wat ten koste gaat van een voor vrouwen gunstige werksoort.

Clubs, privé-huizen en escort

Clubs leken in hun bloeitijd, begin jaren zeventig, heel aantrekkelijke en veilige werkplekken met een zekere glamour. Dat viel in de praktijk echter behoorlijk tegen. De hoge prijzen suggereerden hoge verdiensten, maar een groot deel daarvan ging naar de exploitant. Prostituees werden er ook geconfronteerd met rare huisregels zoals boete moeten betalen wanneer bijvoorbeeld een asbak niet was leeggegooid. Ook moesten vrouwen veel tijd in een klant investeren. In de begintijd trokken clubs vooral mannen die zonder condoom wilden. Bij raamprostitutie was condoomgebruik altijd al onderdeel van de beroepscode. Een ander nadeel was de provisie op champagne drinken, die een drankprobleem in de hand kon werken. Privé-huizen lijken op clubs, maar zijn kleinschaliger en er wordt in de regel geen of weinig alcohol gebruikt.

Bij escorts denkt men vaak aan dure callgirls uit Amerikaanse films. Hun dagelijks leven is echter minder spectaculair. Ze moeten soms urenlang op een telefoontje wachten en als dat eenmaal gekomen is, grote afstanden afleggen. Bij aankomst is het in de praktijk niet gemakkelijk om klanten te weigeren: de reis is dan immers voor niets geweest en het escortbureau verliest de klant. Ook in deze sector vallen de verdiensten vaak tegen. Na aftrek van de fooien, de kosten voor de chauffeur en het percentage voor het bureau, blijft er weinig over van het hoge bedrag dat de klant betaalt.

Prostituees die thuis ontvangen zijn wel eigen baas. Ze werven zelf met advertenties hun klanten. Hun problemen hebben vaak te maken met de burens of de verhuurder. Veel thuiswerkers hebben een partner, hetgeen de veiligheid vergroot. Vaak doet deze ook de boekhouding. Deze vermenging van privé-sfeer en bedrijfsleven kan wel relatieproblemen opleveren.

de straat

Tippelen wordt gelijkgesteld met prostitutie van verslaafden. Dat is niet geheel terecht: een minderheid gebruikt niet of gebruikt incidenteel. Druggebruik komt bovendien niet alleen in de straatprostitutie voor. In clubs gebruiken vrouwen ook, vaak samen met klanten.

Eind jaren zeventig ontdekte men de jonge verslaafde heroineprostituee. Tevens kwamen buurten tegen overlast van harddruggebruikers in actie. Om aan die klachten tegemoet te komen, ging men buiten woonbuurten tippelzones inrichten. Straatprostituees werden zo gedwongen ver buiten de bewoonde gebieden hun nering te drijven. Zij waarschuwden vervolgens dat locaties buiten de stad onveilig waren. Dit heeft men opgelost door

afwerkplekken in te richten en politietoezicht in te stellen. Tegenwoordig kost de politie-inzet aan bijvoorbeeld de Theemsweg in Amsterdam vierduizend gulden per avond.³

Behalve voor de veiligheid voelde men zich ook verantwoordelijk voor het welzijn van de vrouwen. Aangezien het plan was afgeblazen om verslaafden verplicht te laten afkicken, had men een andere oplossing gevonden: hulpverlening. Alle voorzieningen zoals huiskamers, waren gericht op verslaafde vrouwen. Wel koffie, thee en hulpverlening, maar geen terrasjes, restaurants en winkels waar andere attributen dan condooms verkrijgbaar zijn. Tippelprostitutie is zo een zaak van verslavingszorg geworden. Illustratief voor deze gedachtegang is dat de tippelzone in Arnhem 'zorgzone' moet gaan heten, waardoor het idee van prostitutie als arbeid geheel is verdwenen.

De verslavingsproblematiek is nog gecompliceerder geworden door het polygebruik, het gebruik van verschillende middelen door elkaar heen, dat vanaf eind jaren tachtig schering en inslag werd. Coke- of heroïnegebruik diende dan weer om de energie op te kunnen brengen voor de zoektocht naar andere middelen. Een nieuw probleem vormt echter de crack, ofwel gekookte coke. Met een portie crack kunnen prostituees namelijk veel korter toe dan met heroïne, waardoor zij onder een sterke tijdsdruk komen te staan. Toen heroïne nog de belangrijkste drug was, hoefden verslaafden niet de hele dag door te gebruiken, wat met crack wel het geval is.⁴

Hulpverleners melden dat veel van deze vrouwen helemaal niet willen werken, maar geen andere uitweg zien. Dat ze tegen schandalig lage prijzen of onder slechte omstandigheden werken, is echter geen punt van discussie meer. Daarnaast tolereert men dat vrouwen zo ook hun eventuele partner voorzien, in de hoop dat hij niet het criminele pad opgaat. De nijpende vraag of dit vrijwillige prostitutie is, wil men niet beantwoorden. Men heeft liever dat zij tegen hun zin in de prostitutie werken, dan dat zij elders overlast gaan veroorzaken. Met andere woorden, straatprostitutie is geen openbare-orde-probleem meer, maar juist een middel om problemen op het gebied van de openbare orde te voorkomen.

Inmiddels heeft zich een nieuwe groep op de tippelzones gemeld die niet of nauwelijks gebruikt: de transgenderisten en travestieten. Tot 1993 waren zij betrekkelijk moeiteloos geïntegreerd in de vrouwenprostitutie. Daarna, toen de eerste transseksuelen van buiten de Europese Unie op de tippelzones verschenen, gingen zij de aandacht trekken. Op 'piekuren' waren zij zelfs in de meerderheid. Hun aanwezigheid strookt echter niet met de doelstelling van tippelzones: hulpverlening

³ Zie het rapport over de Theemsweg, 1997.

⁴ Met dank aan Frank ten Horn.

voor verslaafden. De druggebruikende vrouwen voelen zich door hen overheerst en zijn bang het onderspit te delven in de concurrentiestrijd met deze niet-verslaafde vrouwen in glamour uitmonstering. Maar transgenderisten hebben zo hun eigen problemen. Zij melden opvallend vaak mishandeling en beroving door klanten. Waarschijnlijk worden deze mannen agressief als merken dat ze zich hebben 'vergist'.

Voor de komst van de drugs was straatprostitutie een werksoort waar men in hoge mate zelfstandig kon werken. Het is niet per definitie een lagere vorm van prostitutie dan bijvoorbeeld in clubs of als escort, maar vergt wel specifieke vaardigheden: snel klanten kunnen beoordelen en in moeilijke omstandigheden over veiligheid en hygiëne onderhandelen.

Animeerbars en bemiddelingsbureautjes waar klanten tegen een vergoeding foto's of video's van thuiswerkers kunnen bekijken, zijn op hun retour. Het 'Red Page District' op internet zal ze waarschijnlijk uit de markt drukken. Animeerbars waar mannen en vrouwen niet duidelijk voor prostitutie aanwezig zijn en waar klanten uren kunnen twijfelen, zijn zo goed als verdwenen.

De laatste tijd zijn de 'erotische cafe's' in opmars, waar meer gebeurt dan alleen prostitutie en waar ook paren en vrouwelijke klanten welkom zijn. Het is niet bekend of de traditionele clubbezoeker uitsterft ten gunste van klanten die nieuwe vormen van prostitutie prefereren. Hebben de klassieke clubs met 'de vloerbedekking tegen het plafond' hun langste tijd gehad? Net als de vermaakindustrie is de seksbis steeds in beweging. Zo ontstaan er nieuwe markten op hetero- en homogebied.

bisnisjongens en gigolo's

Jongens die homoseksuele mannen bedienen noemen zich meestal bisnisjongens. Zij pendelen in de regel tussen de verschillende werksoorten: in clubs, op stations, in de open lucht en in 'bisnisbars'. Zij werken nogal onzichtbaar en zijn bijvoorbeeld niet aan hun kleding te herkennen. De kleine groep vrouwen die dienstverlening voor vrouwen aanbiedt, lijkt ook zeer zelfstandig te werken en werft voornamelijk via advertenties.

Naast de markt voor homoseksuele mannen en vrouwen, is er een kleine groep mannen die voor vrouwen werkt, de zogeheten gigolo's. Zij opereren niet in een georganiseerd verband en zijn voor zover bekend in hoge mate hun eigen baas. Naar verluidt bedienen zij een kleine, maar gestaag groeiende markt voor vooral carrièrevrouwen. Deze kunnen zich immers de hoge prijzen van escorts veroorloven. In andere werksoorten wilde het niet zo lukken. Een bordeel voor vrouwen dat in 1984 werd geopend, moest bij gebrek aan klandizie al snel de deuren sluiten. En dat binnenkort mannen

'in geblokte onderbroeken', zoals bezongen door Jasperina de Jong, achter de ramen plaats gaan nemen, is ook niet waarschijnlijk. Als prostitutie voor vrouwen ter sprake komt, blijven de meningen hangen in clichématige benaderingen van vrouwelijke seksualiteit. 'Vrouwen hoeven niet te betalen, die kunnen het gratis krijgen', is een weinig onderbouwde verklaring voor de geringe belangstelling voor deze vorm van prostitutie. Maar sommige vrouwen geven net als bepaalde mannen de voorkeur aan commerciële contacten, omdat daarmee het risico tot het minimum beperkt blijft dat er een relatie uit voortkomt. Zij willen dezelfde vrijblijvendheid als mannen. Niet iedere vrouw koppelt, zoals het vooroordeel wil, seksualiteit aan een relatie. Mogelijk hebben vrouwen heel andere redenen om mondjesmaat gebruik te maken van deze voorziening. Een veelgehoorde klacht luidt dat het huidige aanbod niet gevarieerd genoeg is en te veel bestaat uit type sportschool met petjes.

D eel 2

De organisatie van het werk: vast werk of losse contacten

Verhoudingen op de werkplek

Bijna nooit vraagt men anderen of zij vrijwillig aan het arbeidsproces deelnemen of onder dwang van de omstandigheden. Bij prostitutie is dat anders, omdat het werken met seks is. Dat zou alleen op basis van vrijwilligheid en met behoud van grondrechten kunnen. Daarom is bestrijding van iedere vorm van dwang in de prostitutie zo belangrijk. De keuze voor prostitutie moet immers hoogst individueel zijn, net als voor andere beroepen waarbij de integriteit van het lichaam op het spel staat, zoals stuntman of circusartiest. Het is hoe dan ook verboden om iemand, prostituee of niet, tot betaalde of onbetaalde seks te dwingen. Alle burgers, dus ook prostituees, hebben het recht om zelf te bepalen wat en hoe zij het met wie doen. Respect voor grondrechten betekent ook dat niemand de fysieke of psychische integriteit van prostituees mag aantasten door ze klanten op te dringen of door ze langer en meer te laten werken dan ze zelf willen of aankunnen. Ook arbeidsbureaus en sociale diensten mogen mensen niet tot prostitutie dwingen door het als passende arbeid aan te bieden.

Dat prostitutie geen 'gewoon' werk is, betekent echter niet dat het qua arbeidsrecht een uitzonderingspositie moet innemen. Integendeel, prostituees dienen nu eindelijk dezelfde rechten te krijgen als alle andere werkenden. Daarom moeten de drie aspecten van arbeid onder de loep worden genomen: de arbeidsverhoudingen, de arbeidsomstandigheden en de arbeidsvoorwaarden. Arbeidsvoorwaarden gaan over verdienen, promotiekansen en werktijden. Arbeidsverhoudingen betreffen de verhouding tussen werkgever en werknemer. Onder arbeidsomstandigheden vallen veiligheid, hygiëne en brandpreventie, zaken die veelal in gemeentelijke vergunningenstelsels worden geregeld. De Arbo-diensten moeten daar toezicht op gaan houden. Dat kan tot het jaar 2002

echter alleen als er een werkgevers-werknemers-situatie in de seksbedrijven bestaat. Wel kunnen clubs in principe worden gesloten als de veiligheid van de aanwezigen in het bedrijf in het geding is. Over de rol van de Arbo-diensten is echter het laatste woord nog niet gezegd. De arbeidsomstandighedenwet geldt ook voor mensen die niet onder gezag in een particuliere woning werken. Dit zou mogelijk ook kunnen opgaan voor privé-huizen.

Arbeidsverhoudingen

De arbeidsverhoudingen betreffen de verhouding tussen werkgevers en werknemers, in dit geval tussen exploitanten en prostituees. Dit heeft nogal wat voeten in de aarde. Exploitanten hebben zich immers zelden of nooit wat aangetrokken van regels die in het reguliere bedrijfsleven gelden. Zo is een subcultuur ontstaan waar in sommige gevallen bizarre eisen aan prostituees worden gesteld. Prostituees die bijvoorbeeld 'te laat' komen, ook al is het maar vijf minuten, moeten soms 25 tot 50 gulden boete betalen of zelfs een dag 'inhalen'. In 'normale' bedrijven mag dat alleen worden opgelegd als er een boetebeding in de CAO is opgenomen. Het tijdstip van betaling is vaak een bron van conflicten. Niet altijd wordt er meteen afgerekend. Daarom moeten vrouwen terugkomen om hun verdienen op te halen. Eenmaal op de werkplek worden ze niet zelden overgehaald nog enkele klantjes te nemen. Exploitanten bellen vrouwen ook wel thuis om ze, op straffe van het inlichten van onwetende gezinsleden over het beroep van de vrouw, onder druk te zetten om te komen werken. De keuze van de kleding is niet altijd vrij. Voorschriften voor topless kunnen leiden tot dwang om geheel of gedeeltelijk naakt te lopen. Ook worden vrouwen subtiel of minder subtiel overgehaald om gratis te strippen. Een andere ongewenste intimiteit is het op seksueel gebied uitproberen van nieuwkomers door exploitanten

tijdens het 'sollicitatiegesprek'. De zeggenschap over het eigen lichaam is in het geding wanneer clubs bijvoorbeeld tombola's organiseren waarbij vrouwen onder de aanwezige klanten worden verloot.

Hoewel aids-campagnes succes hebben gehad, krijgen prostituees incidenteel te horen dat 'vaste klanten' geen risico vormen en dus wel 'zonder' mogen. Enkele exploitanten van jongensclubs stimuleren onveilige orale seks om de omzet te verhogen. Soms worden jongens gedwongen tot naaktlopen en met elkaar spelen om klanten op te winden.

Teneinde te controleren of prostituees niet voor eigen rekening extra diensten op de kamers verlenen of fooien verzwijgen, worden in de werkkamers soms camera's en/of microfoontjes aangebracht. Prostituees vinden dat zeer vernederend: zij ervaren dit niet als veiligheidsmaatregelen, maar als controle.

Veel van deze uitbuitingssituaties op de werkvloer en het gebrekkige recht om klanten en diensten te weigeren, komen voort uit het percentagesysteem. Dat wil zeggen dat van alles wat een klant betaalt, de helft of meer naar de exploitant gaat. Daarom heeft hij er belang bij dat een prostituee veel klanten neemt die dure dienstverlening willen. Dit kan op gespannen voet staan met de grondrechten van de prostituee. Percentageregelingen komen weliswaar ook in andere vormen van bedrijvigheid voor, maar het systeem is kwetsbaar in beroepen waarbij de integriteit van het lichaam op het spel staat. Dat geldt trouwens ook voor percentages op alcoholconsumptie.

Werkgeverschap

Na de wetswijziging hebben exploitanten twee mogelijkheden: ze laten prostituees als zelfstandig ondernemer werken of ze nemen hun in loondienst. In het laatste geval moeten ze sociale lasten betalen. Een arbeidscontract is niet nodig. Of het loondienst betreft, hangt namelijk af van de feitelijke omstandigheden en niet van de papieren constructie. Op grond van de 'flexwet' is er al sprake van loondienst als prostituees minstens twee dagen per week of dertig dagen aaneengesloten of voor een onbepaalde tijd voor een bedrijf actief zijn.¹ Ook nuluren contracten, fictieve dienstverbanden en oproepcontracten worden als loondienst gezien.

¹ De regels voor het onderscheid tussen zelfstandig ondernemerschap en dienstverband liggen heel ingewikkeld. De mate waarin een exploitant afhankelijkheid is van de aanwezigheid van een bepaalde prostituee, speelt ook een rol. Zie voor deze kwesties onder andere Bakels: *Schets van het Nederlandse Arbeidsrecht*, Deventer, 98. Fiscaal Update, internet, sept. 98.

Loondienst heeft drie kenmerken: de werknemer heeft de plicht de arbeid persoonlijk te verrichten; de werkgever moet loon betalen en mag aanwijzingen geven voor de wijze waarop de werkzaamheden moeten worden uitgevoerd. Dit impliceert een gezagsverhouding, het belangrijkste criterium voor loondienst. Als een raamexploitant bijvoorbeeld eist dat er een minimumbedrag van klanten moet worden gevraagd, is dat al een teken van gezagsuitoefening. Dit is ook het geval wanneer er dwingend begintijden worden afgesproken.

Raamexploitanten beweren dat loondienst niet op hen van toepassing is, omdat ze zich in principe niet bemoeien met wat er zich binnenskamers afspeelt. In de woorden van een van hen: 'voor mijn part gaan ze daar zitten klaverjassen'. Niettemin laten sommige exploitanten zich in de pers wel eens uit over de 'inhoud' van het werk. Zo vindt een exploitant het 'discriminatie' als prostituees bepaalde klanten weigeren.² Een enkele raamexploitant geeft toe dat hij er baat bij heeft als prostituees goedkoop werken. Klanten zouden dan meer kunnen besteden bij verschillende prostituees, die dan voor meerdere kamers huur in het laatje brengen. Als een exploitant percentages heft, is hij opdrachtgever. Hij oefent gezag uit en kan aanwijzingen geven over hoe de omzet kan worden verhoogd. Exploitanten die zo hun autoriteit doen gelden, kunnen als werkgevers worden aangemerkt en moeten derhalve sociale lasten en premies volksverzekeringen afdragen.³ In 1998 diende bij het gerechtshof in Den Haag een zaak over de vraag of er sprake is van dienstverband, wanneer een exploitant de helft van de verdiensten opstrijkt. De belastinginspecteur die de zaak had aangespannen vond van wel en kreeg gelijk, maar moest uiteindelijk toch een schikking met de exploitant treffen.⁴ Behalve bij een gezagsverhouding kan van loondienst sprake zijn, als er ten dienste van maar niet in opdracht van een exploitant wordt gewerkt. Dat zou het geval kunnen zijn bij hoge huren.⁵ Het inkomen van de exploitant is dan vooral afhankelijk van de hoeveelheid werk die prostituees bij hen verrichten. Deze zijn geen gewone huurders, van wie de verdiensten niet ter zake doen. Met andere woorden, als de prostituees er alleen maar af en toe kwamen klaverjassen, dan zou zijn bedrijf snel ter ziele zijn.

Ook aan het criterium dat de arbeid persoonlijk moet worden verricht, wordt in veel seksbedrijven gemakkelijk voldaan. Als een exploitant zou eisen dat een vrouw persoonlijk opdraaft en geen vervangers toelaat, is dit reeds een kenmerk van

² Aktueel: 4-2-99.

³ Advies van accountantsbureau Freen aan exploitanten. Op 2-12-99 uitgereikt aan deelnemers LPO.

⁴ Rechtszaak 96/0667.

⁵ Parool 21-7-98.

loondienst. Zelfs het steeds verhuren van dezelfde faciliteit aan dezelfde vrouw kan een exploitant dus al in de gevarenzone van het werkgeverschap doen belanden. Als prostituees bij verhindering of ziekte de huur gewoon moeten doorbetalen, is dat ook een aanwijzing in die richting. Met andere woorden: als prostituees van de exploitant alleen kamers huren, betekent dat nog niet dat ze per definitie zelfstandig ondernemers zijn.

Loondienst

In clubs en privé-huizen is loondienst over het algemeen niet naar behoren geregeld. Zo is het zogeheten 'garantieloon', dat hooguit een kleine vergoeding voor aanwezigheid is, een schijntje vergeleken bij het bedrag waar vrouwen in loondienst recht op zouden hebben. Onder garantieloon verstaat men soms ook een bepaald bedrag waarvoor prostituees zich alles moeten laten welgevalen. Zij mogen niets en niemand weigeren, ook geen 'vrienden' en 'familie' van de baas. Dit heet ook wel 'open seks': een klant betaalt voor seksuele omgang met alle in de barrierte aanwezige vrouwen. Daarover worden geen sociale lasten betaald. Een situatie als in België, waar vrouwen op papier voor een laag loon als serveerster werken en op percentagebasis klanten moeten regelen, is evenmin aan te bevelen.

Dit soort voorbeelden van hoe het niet moet, wekt de suggestie dat prostitutie in loondienst een gevaar vormt voor de fysieke en psychische integriteit en op gespannen voet staat met art. 11 van de Grondwet, waarin de onaantastbaarheid van het lichaam is verwoord. Maar zo simpel is het niet. Er ligt een uitspraak van de rechter dat prostituees in loondienst best klanten kunnen weigeren en dat ze kunnen stoppen wanneer ze dat maar willen.⁶ Het is onmogelijk om loondienst op voorhand uit te sluiten. Misschien valt het zodanig te regelen dat de onaantastbaarheid van het lichaam gewaarborgd blijft. Er is al veel jurisprudentie over de grenzen van de arbeidsovereenkomst waaraan, vanuit deze bedrijfstak, veel kan en zal worden toegevoegd.

Voor prostituees heeft loondienst het voordeel dat ze onder meer bij ziekte worden doorbetaald en recht op zwangerschapsverlof en dergelijke krijgen. Voor langdurig zieke werkneemsters moet de werkgever een reïntegratieplan maken en bij meer dan vijftig werknemers een ondernemingsraad instellen. Een ander groot voordeel is dat de werkgever de inhoudingen op het loon regelt, wat de prostituee veel papierwerk scheelt. Exploitanten kunnen het betalen van sociale lasten alleen vermijden als ze prostituees puur als zelfstandig ondernemsters laten werken. Sommigen onder hen vinden dat ook meer passen in een genormaliseerde

vorm van exploitatie met behoud van fysieke integriteit.

Zelfstandig ondernemerschap

Nadelen van zelfstandig ondernemerschap voor prostituees zijn de administratieve rompslomp en de noodzaak zelf voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid en pensioenen te treffen. Weliswaar zijn ze krachtens de WAZ (Wet Arbeid Zelfstandigen) als ondernemer verzekerd, waardoor zij bij arbeidsongeschiktheid recht hebben op 70% van het minimumloon, maar dat is te weinig om van te leven. Het is echter heel moeilijk om een geschikte aanvullende verzekering te sluiten. Verzekeringsmaatschappijen zien prostitutie als een risicovol beroep en berekenen derhalve hoge premies. Daarnaast vinden prostituees het niet prettig als hun gegevens nogal openlijk op verschillende afdelingen van een verzekeringsmaatschappij liggen te slingeren.

Desondanks willen, voor zover bekend, de meeste prostituees niet in loondienst uit angst hun zelfstandigheid en zeggenschap over hun lijf kwijt te raken. Het zelfstandig ondernemerschap heeft inderdaad grote voordelen voor prostituees. Ze behouden hun zelfstandigheid en hun vrijheid. Ze kunnen komen en gaan wanneer zij willen. Ook kunnen exploitanten geen gezag over hen uitoefenen, dus geen eisen stellen aan werktijden, werkkleding en contacten met klanten. Ze mogen zich dus niet bemoeien met wat prostituees op de kamers doen. De exploitant kan evenmin eisen stellen aan het type vrouw dat hij binnen krijgt, dus ook geen voorkeur voor al of niet 'exotische typen' uitspreken.

Werken voor meerdere opdrachtgevers is een ander vereiste voor zelfstandig ondernemerschap. Het meest voor de hand liggend is de klanten als opdrachtgevers te zien. Dit is nog een discussiepoint. Overigens betekent dit ook, dat prostituees bij verschillende bedrijven kunnen werken en dat het hen vrij staat vaste klanten thuis of elders te ontvangen. Exploitanten mogen in feite niets anders doen dan het verhuren van faciliteiten, als kamers en gebruik van sanitair. Dit valt voor exploitanten mogelijk alleen te bereiken door als een soort hotel te gaan functioneren, waar alleen de huurpenningen en niet de werkzaamheden van hun klanten tellen. Zij mogen namelijk geen belang hebben bij de hoogte van de verdiensten van individuele prostituees. Het zou zelfs in principe niet moeten uitmaken of de kamer gehuurd wordt door prostituees of door een stel dat een rendez-vous heeft. Dit opent tevens de weg om het seksbedrijf ook open te stellen voor andere doelgroepen: echtparen, stellen en andere 'daters'.

⁶ BK 95\00518.

Schijnconstructies

Hoewel op papier de meeste seksbedrijven met zelfstandige ondernemers werken, bestaat er volgens de belastingdienst in 85% van de bedrijven een werkgever-werknemerssituatie.⁷ De meeste exploitanten beseffen namelijk nog niet dat er meer nodig is om zich aan de rol van werkgever te onttrekken, dan prostituees 'op papier' zelfstandig ondernemer te noemen. Alles wijst er echter op dat velen alleen de voordelen en niet de nadelen van beide systemen willen accepteren en schijnconstructies aan het bedenken zijn. Grote bedrijven maken al afspraken over vaste werktijden en *dresscodes* met zogenaamde zelfstandige ondernemers, die een heuse sollicitatieprocedure moeten doorlopen en zelfs ontslagen kunnen worden. De uitvoeringsorganen die moeten bepalen of er sociale lasten betaald moeten worden, kunnen hier een stokje voor steken door de feitelijke situatie op de werkvloer te onderzoeken. Als schijnconstructies op die manier uiteindelijk onmogelijk worden gemaakt, zullen niet-serieuze exploitanten het veld moeten ruimen. Dit betekent een sanering van de branche ten gunste van de vrijheid van prostituees en van bonafide exploitanten.

Alternatieven

Het is niet ondenkbaar dat zelfstandig werkende prostituees maatschappen met elkaar zullen aangaan. Het is dan maar de vraag of ze ook in aanmerking komen voor de weinige vergunningen, aangezien die veelal alleen aan bestaande prostitutiebedrijven worden toegekend. Daarnaast speelt het probleem dat zij zich de hoge investeringen voor de aanpassing aan gemeentelijke normen moeilijk kunnen veroorloven, zoals voor extra wc's, wastafels en soms zelfs nieuwe parkeerplaatsen. Uittredende prostituees hebben immers in de regel slechts 'zwart' geld en geen wit spaargeld.

Een andere mogelijkheid is een uitzendbureau voor prostituees. Dit neemt prostituees in dienst die door exploitanten kunnen worden ingehuurd. Het uitzendbureau houdt zicht op de werksituatie en kan 'slechte' bedrijven uit haar bestand weren. Overigens zal de integratie van prostituees gediend kunnen zijn bij acceptatie door 'reguliere' uitzendbureaus. Wanneer een uitzendbureau zich uitsluitend op prostitutie richt, ontstaat het gevaar dat het te veel afhankelijk is van de bereidheid van anderen om in de prostitutie te werken.

Behalve plannen voor uitzendbureaus zijn er ook ideeën om coöperaties op te richten. Zo'n organisatie neemt werkgeverstaken op zich, zoals het inhouden en afdragen van belasting en premies. Het wordt een service-instituut waar prostituees

zoveel mogelijk anoniem kunnen werken. Dit is een alternatief voor het aloude idee van 'prostituee-zelfbestuur'. Vanaf het ontstaan van De Rode Draad zijn er plannen gesmeed om haar vertegenwoordigers een rol in het beheer van seksbedrijven te laten spelen. Dit past in het idee dat prostituees alles moeten kunnen, zelfs exploitant worden. Voor een organisatie als De Rode Draad is het echter problematisch om als exploitant op te treden. Zij staat immers aan de kant van de werkers en kan net zo min als een reguliere vakbond, de exploitatie van een 'modelbedrijf' ter hand nemen. Men heeft wel gedacht dit probleem te kunnen ondervangen door een vertegenwoordigster van De Rode Draad op persoonlijke titel in een beheersstichting te laten plaatsnemen. Maar ook als men zich indekt door strikte regels op te stellen, is de controle op de naleving problematisch. Als de klachten uiteindelijk naar buiten komen, is het al te laat. Als personen uit haar achterban malafide blijken te zijn, dreigt een organisatie als De Rode Draad haar geloofwaardigheid te verliezen.

Vergelijkbare problemen speelden met het keurmerk Erotikeur, dat weliswaar niet om exploitatie maar om een controlesysteem voor seksbedrijven ging. Erotikeur zou keurmerken à la Michelinsterren aan seksbedrijven gaan verlenen. De Rode Draad was gevraagd een vrouw op persoonlijke titel naar Erotikeur af te vaardigen. Maar al spoedig kwamen er klachten over bedrijven die het keurmerk voerden, een van de redenen om zich ervan te distantiëren. Voorts vond De Rode Draad het principieel onjuist om in Erotikeur plaats te nemen. Net zo min als koks en obers Michelinsterren mogen toekennen, kunnen exploitanten en prostituees keurmerken uitdelen. De Stichting Erotikeur bestaat overigens nog wel, maar is niet meer actief.

Belasting

'Wanneer gaat de wet veranderen waardoor wij belasting moeten gaan betalen?', zo vragen veel prostituees De Rode Draad aan de vooravond van de opheffing van het bordeelverbod. Kennelijk denken ze dat de wetswijziging slechts betekent dat zij belastingplichtig worden. Zij krijgen te weinig voorlichting over de grote duidelijkheid die de fiscus in de verhoudingen op de werkvloer kan scheppen en over het verschil tussen zelfstandig ondernemerschap en dienstverband. Zo kan de belasting onder meer de schijnconstructies aan het licht brengen, die in het nadeel van prostituees werken. Helaas presenteren veel exploitanten de belastingkwestie als een gevolg van de wetswijziging waarvan vooral prostituees last krijgen. Maar

⁷ Nieuwsbrief VER oktober 99.

bordeelverbod of niet, prostituees én exploitanten moeten hoe dan ook belasting betalen.

Wat wel gaat veranderen is, dat zwart werken heel erg moeilijk gaat worden. Dat is wel eens anders geweest. In de jaren zeventig werd nog in alle bordelen zwart gewerkt. Eind jaren zeventig wilde inspecteur Schapendonk de BTW-plicht, die in 1968 voor alle bedrijfstakken was ingevoerd, ook voor de seksindustrie laten gelden. Begin jaren tachtig werden clubs die *all-in* prijzen vroegen ook aangeslagen voor het 'vrouwendeel': dat betekende dat exploitanten de BTW voor de vrouwen afdroegen en dit op hun verdiensten inhielden. Tien jaar later bepaalde de rechter al dat alle prostituees, ook raamprostituees, BTW-plichtig waren.¹

In sommige steden richt de belasting zich actief op de prostituee, maar dertig kilometer verderop kan het nog een 'belastingparadijs' zijn. De wet is weliswaar voor iedereen hetzelfde, maar in de uitvoering zaten en zitten grote verschillen tussen de districten. Dat leidde ertoe dat vanaf 1993 afwisselend de districten Breda, Zwolle en Amsterdam de taak kregen een uniform invorderingsbeleid te ontwerpen. Tot op heden is het er nog niet van gekomen, wat tot veel onduidelijkheid leidde. Exploitanten sprongen in het gat en stelden regelingen op, die niet altijd in het voordeel van de prostituee waren.

In Amsterdam hielden exploitanten van clubs sinds 1 januari 1998 BTW af van de verdiensten van de vrouwen om die namens hen te betalen. Zij hadden bij de belasting bedongen dat ze de BTW-afdrachten voorlopig anoniem voor de prostituees konden regelen. Ook in andere delen van Nederland hadden al dan niet georganiseerde exploitanten zo'n conventant 'in het belang van de prostituees' gesloten. In ruil daarvoor liet de belasting de bedrijven en de vrouwen verder met rust.

Deze overeenkomsten leidden soms tot misbruik. Ze werden gebruikt om de financiële verdeelsleutels zodanig te veranderen, dat prostituees de BTW van de exploitant betaalden. Ook klopten de afgehouden percentages niet altijd. In een jongensclub werd bijvoorbeeld 35% BTW in plaats van de wettelijke toegestane 17,5% afgehouden. Elders moesten prostituees 17,5% BTW plus vijf gulden loonbelasting per kwartier afdragen. Dat klopt niet, werknemers hoeven ook niet nog eens BTW op te brengen. Ieder kwartier verdween er dus vijf gulden extra in de zak van de exploitant. Daarnaast kwam het regelmatig voor dat de exploitant bepaalde in hoeverre een prostituee wit mocht werken. De Rode Draad kreeg de laatste tijd veel meldingen over clubs waar de exploitant de hoogte van de omzet vaststelde die de vrouwen aan

de fiscus moesten opgeven. Dit diende om de opgaven van prostituees kloppend te maken met zijn eigen creatieve boekhouding. Prostituees zijn in dat geval ongewild medeplichtig aan belastingfraude.

Te vaak zijn de diensten van de boekhouder van de exploitant als een *offer they can't refuse* gepresenteerd. Wanneer prostituees niet alleen op papier zelfstandig ondernemer zijn, is het echter vanzelfsprekend dat ze hun boekhouding gescheiden voeren van die van de exploitant. Het zou ook raar zijn als een huiseigenaar de boekhouding zou doen van een bij hem klussende behanger.

Ook bij een correcte uitvoering waren convenanten tussen exploitant en belastingdienst niet altijd in het belang van prostituees. Zo bleek later dat zij moeilijk konden aantonen dat zij aan hun verplichtingen hadden voldaan. Zij waren immers anoniem gebleven. Dit was extra zuur voor de 'witte illegalen' onder de prostituees. Hun bereidheid belasting te betalen was groot omdat ze dachten na zes jaar wit werken een verblijfsvergunning te kunnen krijgen. In deze constructie konden prostituees ook hun eigen investeringen niet aftrekken wat vooral nadelig was voor degenen die vaak van werkplek wisselden. Inmiddels zijn al dit soort regelingen en convenanten ingetrokken.

Steeds meer prostituees kiezen eieren voor hun geld en voldoen aan hun belastingverplichting. Als ze dat niet doen lopen ze immers de kans een ambtshalve belastingaanslag te krijgen, hetgeen betekent dat de belasting ze lukraak voor een hoog bedrag aanslaat. Werken ze daarentegen 'wit', dan is het aan de belasting te bewijzen dat de opgaven niet kloppen. Voor prostituees biedt het opgeven van inkomsten ook de mogelijkheid een 'wit' bedrag te sparen, wat belangrijk is voor het aanvragen van bijvoorbeeld een hypotheek. Daarnaast kunnen ze bewijzen dat de hoogte van hun inkomen hun bijvoorbeeld recht geeft op huursubsidie. Voorheen waren prostituees min of meer gedwongen hun geld op te maken. Hun verdiensten waren immers zwart en konden niet worden verantwoord.

Overigens vallen de belastingafdrachten voor prostituees nogal mee. Aangezien ze in de regel weinig verdienen, komen ze vaak niet boven de grens uit waarboven ze BTW-plichtig zijn (zo'n 20.000 gulden omzet). Prostituees zouden ook niet veel hoeven te betalen, doordat ze veel aftrekposten zouden kunnen opvoeren. Maar daaromtrent heerst nog veel onduidelijkheid. Werkkleding zonder bedrijfsnaam zou een belangrijke aftrekpost moeten zijn. Maar sinds de commissie Oort mogen alleen artiesten daarvan gebruik maken. Kennelijk is Oort de prostituees als beroepsgroep domweg 'vergeten'. Ook over andere aftrekposten is veel discussie. In sommige regio's mogen prostituees maar een deel van de raamhuur aftrekken en elders kunnen ze alleen condooms opvoeren, een betrekkelijk kleine

¹ Parool, 4-9-97.

maar stigmatiserende post.² Voorts valt het niet mee om van exploitanten bonnen los te krijgen. De meeste exploitanten weigeren bonnen voor kamerhuur af te geven. Als ze het al doen, zetten ze vaak ook nog een lager bedrag op de nota dan prostituees feitelijk moeten betalen. Om voor startersaftrek in aanmerking te komen zullen prostituees vele uren moeten maken. Wanneer ze drie jaar achtereenvolgend op jaarbasis 1225 uur werken en minstens 50% van hun inkomsten uit hun onderneming betrekken, hebben ze over die periode recht op startersaftrek. Overigens is het niet duidelijk wat precies arbeidstijd is: de aanwezigheid in een seksbedrijf of ook het wachten op telefoontjes van klanten. Het laatste mocht van de rechter echter niet als werktijd worden gerekend. Het is maar de vraag of hieromtrent op korte termijn duidelijk komt. Het systeem van aftrekposten gaat echter in het nieuwe belastingstelsel hoe dan ook voor alle burgers op de helling.

Er zijn drie mogelijkheden om belasting te betalen.

1. Prostituees in loondienst kunnen net als anderen een forfaitair bedrag aftrekken. Anoniem belasting betalen in loondienst kan alleen in bijzondere gevallen en dan moeten ze 60% afdragen, wat wel erg veel is. Om voor een normaal tarief in aanmerking te komen moeten prostituees, zoals alle werknemers in Nederland, aan de werkgever al hun gegevens verstrekken.

2. Wanneer prostituees als zelfstandig ondernemers optreden, zijn ze BTW-plichtig. Ze moeten zich dan als 'persoonlijk dienstverlener' bij de belasting melden. Zij vallen dan met helderzienden, hondenuitlaters en toiletjuffrouwen onder categorie 8899: dat wil zeggen 'persoonlijke dienstverlening'. In de praktijk blijkt het moeilijk de aard van de onderneming geheim te houden.

Zelfstandig ondernemers hoeven zich, in tegenstelling tot mensen in loondienst, (nog) niet op de werkplek te legitimeren. Wel bestaat er factureringplicht tussen ondernemers. Men moet elkaar dus rekeningen op naam en adres sturen. Maar nergens staat dat daarop huisadressen en echte namen vermeld moeten worden. Er worden immers zoveel facturen op bedrijfsnaam en op bedrijfsadres overhandigd of verstuurd.

3. De derde mogelijkheid is het opgeven van verdiensten als 'andere inkomsten uit arbeid'. In dat geval is de anonimiteit heel moeilijk te handhaven. De exploitant moet nauwkeurig administreren aan wie wat wordt uitbetaald, omdat hij BTW over de omzet van het hele bedrijf moet afdragen, dus ook over de omzet die de vrouwen voor hem maken.

² Overigens dienen condooms soms als controlemiddel. De belasting kan zien aan de hand van de hoeveelheid gebruikte condooms hoeveel klanten er ongeveer zijn geweest.

Dit is de vorm die men vaak kiest als men incidenteel in de prostitutie werkt. De prostituee verleent dan diensten op freelance basis voor de exploitant en moet bij hem een factuur voor die geleverde diensten indienen, een dure en bewerkelijke oplossing. Dit brengt de exploitant al snel in een positie die lijkt op die van werkgever. In dit systeem is de exploitant, en niet de klant de opdrachtgever.³ Dit betekent dat de exploitant inzage heeft in de duur, de aard en de prijzen van de dienstverlening van de vrouwen. In principe kan hij/zij aanwijzingen geven over hoe het te factureren bedrag, de omzet dus, verhoogd kan worden.

Nu fungeert het factureringssysteem als tussenoplossing voor bedrijven die nog steeds het percentagesysteem hanteren. Enkele grote clubs laten prostituees niet de keuze, maar dwingen hen aan dit systeem mee te werken. De factureringplicht vervalt overigens als de exploitant op geen enkele wijze als opdrachtgever optreedt en er alleen faciliteiten zoals gebruik van de kamer worden gehoord.

Een knelpunt bij de 'andere inkomsten uit arbeid' vormt de schnabbelaar. In andere beroepen geeft men incidentele verdiensten slechts een keer per jaar op als 'andere inkomsten uit arbeid'. De belasting komt de gemiddelde bijverdiener niet tussentijds op de werkplek controleren. Bij prostituees gaat de belasting uit angst voor misbruik echter anders te werk. Belastinginspecteurs verdedigen dit met het argument, dat iedereen beweert juist de dag van de controle te zijn begonnen. Prostituees kunnen discussie voorkomen door zich van tevoren aan te melden en daarvan een kopie op zak te houden. Maar andere schnabbelaars zijn daartoe niet genoodzaakt. Het blijft toch moeilijk te verteren dat bijverdiener in de prostitutie anders wordt behandeld dan bijklussen in andere beroepen. Naar prostitutie is de benadering van de belasting negatiever dan naar andere beroepsgroepen toe. Prostituees verschillen echter niet van andere burgers voor zover zij zo min mogelijk belasting willen betalen. Dat rechtvaardigt dus niet het idee dat de hele beroepsgroep per definitie frauduleus zou zijn.

Veel prostituees zijn bang dat ze hun anonimiteit kwijtraken als ze belasting gaan betalen. Maar de belastingdienst is verplicht om alle gegevens vertrouwelijk te behandelen. De meeste prostituees hebben daar echter weinig fiducia in. In het

³ Hoge Raad: de vraag is of het bedrag dat uiteindelijk aan de prostituee toekomt, bij de vergoeding voor de prestatie van de exploitant hoort. Dat is pas het geval als een prostituee voor eigen rekening de betaling van de prostituant in ontvangst neemt. Dan kan niet worden gezegd dat de exploitant in dat kader diensten verleent aan prostituanten die het pand bezoeken. (HR 19-12-90).

verleden hebben sommige belastingdiensten een slechte naam opgebouwd door van de politie en andere informanten gebruik te maken. De politie heeft vaak onrechtmatig samengewerkt met de belastingdienst door gegevens uit hun bestanden over te dragen.⁴ In een oud beleidsstuk van een belastingdienst staat bijvoorbeeld: "De kans is groot, dat we binnenkort over de namen en adressen van de dames kunnen beschikken. De bron kan echter niet worden vermeld. Dit kan een probleem worden in verband met privacy. Indien we namen en adressen hebben moeten we het risico nemen en de brieven geadresseerd verzenden."⁵ Vanuit het geruchtencircuit is het wantrouwen op nog meer manieren gevoed. Verhalen van exploitanten en prostituees over individuele inspecteurs die zich in het verleden door prostituees hebben laten verleiden, zijn weliswaar niet te controleren, maar hebben veel schade aangericht. Namen worden nooit genoemd, 'het is immers al zo lang geleden gebeurd'. Recente meldingen zijn er overigens niet. Wel bestaat het gevaar dat belastinginspecteurs met hun vermeend gebruik van seksuele dienstverlening worden gehanteerd.

Net als andere belastingbetalers hebben prostituees niet direct voordeel van hun bijdragen aan de fiscus, maar krijgen er 'lantaarnpalen en F16's' voor terug. Maar terwijl de burgerrechten van de andere belastingbetalers worden gerespecteerd, is dit bij prostituees niet altijd het geval. Voor hen valt het moeilijk te accepteren dat ze wel belasting moeten betalen, maar als werkenden gestigmatiseerd worden.

Overigens zou men zich moeten afvragen of de maatschappij in haar geheel als 'pooier' optreedt door een percentage omzetbelasting over 'sekswerk' te heffen. Organisaties van prostituees hebben dit discussiepunt kernachtig samengevat in de slogan: 'De staat is de grootste pooier'. Dit is een dilemma: wanneer prostitutie als een beroep wordt gezien, moeten ondernemende prostituees net als andere ondernemers een percentage over hun omzet afdragen. Maar aangezien het om sekswerk gaat, profiteert de maatschappij op die manier van de prostitutie van anderen. Uit deze discussie is echter niet zo gemakkelijk een uitweg te vinden.

Arbeidsvoorwaarden

Arbeidsvoorwaarden betreffen vooral de verdiensten en werktijden. Tot enkele jaren geleden moesten prostituees vaak zes dagen per week twaalf uur per dag werken. Dat komt tegenwoordig

minder voor. Maar nog steeds is parttime werken, vakanties opnemen of een bepaalde avond vrij nemen een twistpunt voor veel exploitanten. Net als in andere sectoren neemt in de prostitutie het 'flexwerken' door bijvoorbeeld studenten toe. Veel vrouwen willen het met ander werk combineren omdat de verdiensten door het lage prijspeil te laag zijn.

De laatste twintig jaar zijn de prijzen voor de diensten van prostituees namelijk niet gestegen maar gedaald. Dit gaat om de nominale prijzen, los van inflatiecorrectie. Dat is vreemd omdat in de dienstensector de prijzen over het algemeen flink omhoog zijn gegaan. De prijzen zijn bovendien nooit inclusief BTW geweest. In raambuurtjes zou 35 gulden al 'een normale binnenkomer' zijn. In Duitsland en Engeland moeten klanten meer betalen. In Oost-Europa is seksuele dienstverlening net zo goedkoop als in Nederland. Voor een deel komt dit lage prijspeil doordat vooral Oost-Europese criminele groepen zich in Nederland, en elders in Europa, hebben ingespannen om de markt te veroveren door prostitutie tegen dump Prijzen te leveren. Klachten van Nederlandse vrouwen en legale migranten dat deze groepen de prijzen drukten, werden afgedaan als gebrek aan solidariteit met hen. Men voerde aan dat buitenlandse vrouwen niet veel geld gewend zijn, in hun eigen land kunnen ze immers heel veel met die 35 gulden doen. Maar in andere Nederlandse bedrijven zou men allochtonen niet durven vertellen dat ze maar minder moeten verdienen omdat hun familie in een arm land woont. Men betaalt in Nederland toch ook geen drie gulden voor een maaltijd in een Indiaas restaurant omdat het leven in Bombay zo goedkoop is.

Nog steeds heerst het vooroordeel dat prostituees slapend rijk worden. In een artikel over beroepen zonder opleiding met topsalarissen staat de prostituee in escort of club genoteerd voor een minimale verdienste van 1500 gulden per dag, uitgaande van tien klanten per dag.¹ Maar het gemiddelde aantal klanten van een vrouw in die sectoren ligt op drie. Bovendien heeft men er weinig oog voor dat betrekkelijk weinig van het geld dat in de seksindustrie omgaat, bij prostituees terecht komt. Schattingen over de totale omzet van prostitutiebedrijven - zo'n één miljard per jaar - splitst men dan ook nooit uit naar prostituees en exploitanten. Ook worden de cijfers over inkomsten nogal eens vertroebeld doordat men de omzet voor netto inkomsten aanziet. Men houdt er dus geen rekening mee dat de kosten en de afdrachten aan exploitanten er nog af moeten.

⁴ Rapport Registratiekamer, 1997.

⁵ 'Op straat gevonden'.

¹ Topsalarissen zonder opleiding; Panorama 25-11-98.

De onderstaande cijfers zijn uit 1991, en daardoor waarschijnlijk geflatteerd.²

<i>verdiensden per maand in gulden</i>	<i>percentage van 127 vrouwen</i>
minder dan f1000	3
f 1000 - f 2000	23
f 2000 - f 3000	14
f 3000 - f 4000	22
f 4000 - f 5000	11
f 5000 - f 6000	9
f 6000 - f 18750	17

verdiensden per maand in werkvorm
(n= 127 vrouwen)

	<i>per maand</i>	<i>% afwijking</i>	<i>n=</i>
algemeen	4350	0	127
club	4350	0	32
escort	3925	-10	5
privéhuis	4725	+9	27
raam	3850	-11	27
straat	4575	+5	29
thuis	3950	-9	7

Dat het bruto bedrag laag is komt onder meer doordat prostituees veel tijd doorbrengen met wachten op klanten. Privé en straat leveren het meest op. Thuiswerk, escort en raamwerk verdienen het minst. Het imago van escort als glamourprostitutie waar goed te verdienen valt, strookt dus niet met de werkelijkheid. Escort en clubs zijn relatief duur, maar het leeuwendeel van de omzet gaat naar de exploitant, niet naar de prostituee. De inkomsten zijn in alle werksoorten gemiddeld veertig gulden bruto per uur, en daar moeten de kosten nog van af. Dat is verbazingwekkend, want in vraaggesprekken geven prostituees meestal de verdiensten aan van topdagen en niet van slechte dagen. Maar als ze zouden zeggen dat de verdiensten tegenvallen, moeten ze verdedigen waarom ze het werk überhaupt nog doen.

Een heel andere reden voor de lage verdiensten is het gebrek aan erkenning van de beroeps-capaciteiten van de prostituee. Men wil het kennelijk niet als een specialistisch beroep zien. Dat er (nog) geen opleiding voor is, betekent echter niet dat het 'gewoon ongeschoold werk' is, zoals de Vereniging van Nederlandse Gemeenten in haar modelverordening stelde. Prostituees moeten

bijvoorbeeld door ervaring leren hoe ze hun seksuele integriteit kunnen beschermen. Voorts moeten ze goed met klanten kunnen onderhandelen en over sociale vaardigheden beschikken. Het beroep levert bovendien een stigma op dat vaak een uitgekiend management van het dubbelleven vergt. Kortom, de professionaliteit van de prostituee omvat meer dan alleen safe sekstechnieken, het aspect waar, gezien de preoccupatie met volksgezondheid, de laatste tijd nogal eenzijdig de nadruk op ligt.

Om al deze redenen moeten de inkomsten van prostituees niet vergeleken worden met die van ongeschoolde werkers. Waarmee dan wel, is nog een punt van discussie. De prijs van seksuele dienstverlening zou aan die van gespecialiseerde adviesbureaus getoetst kunnen worden, waar ook velen slechts op grond van ervaring een specialistentarief in rekening brengen. Aangezien prostitutie een stigma betekent en wat continuïteit betreft onzeker is, zou het inkomen ook afgezet kunnen worden tegen dat van politici. Gezien de lichamelijke risico's die prostituees lopen, valt ook te denken aan een vergelijking met het beroep van topsporter. Een internationaal onderzoek dat recent is gestart naar wat bepalend is voor de professionaliteit van de prostituee, biedt mogelijk handvatten voor een berekening. Gedacht wordt aan sociale vaardigheden, het aanspreken van een bepaalde markt en de activiteiten die zijn gericht op klantenbinding.

Vakbondsvorming en belangenbehartiging

Pas halverwege de jaren tachtig brak het besef door dat tussen exploitanten en prostituees vergelijkbare belangentegenstellingen spelen als tussen werknemers en werkgevers. Het feit dat beide groepen onder hetzelfde stigma gebukt gaan, vertekende voorheen de situatie aanzienlijk. Exploitanten staan prostituees nader dan de gewone maatschappij met vakbonden en arbeidsinspecties. Soms zijn prostituees zo loyaal ten opzichte van exploitanten dat, wanneer deze afraden om contact op te nemen met organisaties als De Rode Draad, wat nogal eens gebeurt, ze dat advies overnemen. Vanuit die erfenis heeft men in de prostitutiewereld nog steeds de neiging om nogal corporatistisch of zelfs paternalistisch op te treden en de gemeenschappelijke belangen te benadrukken. Zo hebben veel exploitanten het over 'hun meisjes'. Men noemt prostituees en exploitanten zelfs gemakshalve samen de branche. Maar een brancheorganisatie is in feite een organisatie van werkgevers of grote ondernemers en dient onder meer om ze te

² Meulenbelt, E.B., *De verdiensten van prostitutie*, scriptie Amsterdam 1993.

Zie ook Slot, Brigitte, 'Nummertje Naakt', in ESBM, 1999.

beschermen tegen een te invloedrijke vakbeweging.¹ Een ander voorbeeld van dit misplaatste corporatisme is dat men overwoog klanten te betrekken bij het overleg over arbeidsverhoudingen tussen exploitanten en organisaties van prostituees. Maar in geen enkel beroep is bijvoorbeeld de consumentenbond aanwezig bij dergelijke onderhandelingen.

Die cultuur van belangenverstrengeling wordt ook opgepakt in beleidsnota's die belangenbehartiging als een taak van hulpverleners en gezondheidsvoorlichters beschrijven. Maar het is elders ondenkbaar dat sociaal verpleegkundigen en maatschappelijk werkers met werkgevers gaan onderhandelen. Bovendien kleven er praktische bezwaren aan vermenging van de functies. Een hulpverlener of gezondheidsvoorlichter die prostitutiebedrijven bezoekt, kan de arbeidsverhoudingen niet ter discussie stellen. Dan loopt hij/zij al gauw kans de deur gewezen te worden: de hulpverlener raakt dan haar cliënt kwijt en de gezondheidsvoorlichter kan haar informatie niet meer kwijt.

Corporatisme heeft in het verleden een nare bijmaak gekregen omdat het diende om arbeiders te bewegen hun strijd op te geven in het belang van de staat. Nu vindt men corporatisme niet meer per definitie afkeurenswaardig. Het heet nu poldermodel.² In andere bedrijfstakken heeft het lang geduurd voordat dat was bereikt. In de prostitutie moet die ontwikkeling nog op gang worden gebracht.

Organisatiegraad

De loyaliteit ten opzichte van exploitanten is echter niet de enige reden geweest waarom het zo moeilijk was om prostituees te activeren. Een andere oorzaak was dat ze hun beroep vaak als een kortetermijn-oplossing zagen, waardoor ze niet de stap namen zich bij een organisatie aan te sluiten. Daarnaast speelde de angst voor verlies van anonimiteit een grote rol. Zelfs in het adressenbestand van De Rode Draad staan veel prostituees alleen onder hun werknaam vermeld. Ook vrijwilligsters wilden en konden niet altijd naar buiten treden.

Belangenbehartiging voor prostituees gaat vooral om het beschermen van de seksuele en fysieke integriteit. Bij andere beroepsgroepen is het risico van seksuele intimidatie niet gebonden aan de beroepsuitoefening. Bij prostituees is dat wel zo. En daarom is het vreemd dat men van hen verwacht dat ze, in tegenstelling tot anderen, de preventie zelf bekostigen. Politici vinden namelijk dat belangenbehartiging, in het algemeen, door betrokkenen zelf

moet worden betaald. Daarom zou subsidiëring van De Rode Draad vanaf 1987 door Sociale Zaken en later door WVC (VWS) slechts een tijdelijke aangelegenheid zijn.

In dit verband is het gebruikelijk de emancipatie van prostituees met die van homoseksuelen te vergelijken, die overigens na een aantal jaren met overheidssubsidie, tegenwoordig door henzelf en uit projectgelden wordt gefinancierd. De overeenkomst tussen beide groepen is echter nogal oppervlakkig. homoseksuelen vormen immers geen beroepsgroep. Bovendien worden zij nooit met het argument geconfronteerd dat ze 'vrijwillig voor homoseksualiteit hebben gekozen.'

Betaalde belangenbehartiging staat in de prostitutiewereld in een kwade reuk omdat die meestal in handen was van 'financieel adviseurs' en andere profiteurs. Het zal nog lang duren voordat reguliere betaalde belangenbehartiging in de prostitutiewereld is ingeburgerd. Mogelijk is nu de tijd rijp om aansluiting te zoeken bij de bestaande vakbonden. Dat hangt onder meer af van hoe de discussie bij de vakbonden verloopt over het opnemen van eenmansbedrijfsjes en flexwerkers. Tot nu toe richtte men zich alleen op werknemers.

¹ Albeda, Wim: *Arbeidsverhoudingen in Nederland*, Alphen aan de Rijn, 1977.

² Verhallen, H.J.G., Fernhout, R., Visser P.E.: *Corporatisme in Nederland*, Alphen aan de Rijn, 1977.

D eel 3

Beleid in het algemeen en op deelgebieden: redderen en redden

De opheffing van het bordeelverbod

Prostitutie wordt gelegaliseerd, zo hoort men alom. Dat is echter onjuist. Prostitutie is in Nederland al lang niet meer strafbaar, maar sinds 1911 is het verboden om een seksbedrijf te exploiteren. Binnenkort zal dit wel mogen, maar dat is in feite ook niets nieuws. Voor 1900 bestonden er overal in Europa legale bordelen. Die constructie diende om de prostitutie in bedwang te houden. Om dezelfde reden kent de Amerikaanse staat Nevada legale bordelen waar vrouwen aan strenge regels onderworpen zijn. Lokale overheden bepalen daar wanneer en waar de vrouwen zich buiten het bordeel mogen begeven. De term 'legalisering' slaat dus ook op situaties die de Nederlandse wetgever niet voor ogen heeft. Daarom is het beter de aanstaande wetswijziging normalisering of decriminalisering te noemen.

De eerste pogingen het bordeelverbod op te heffen stammen uit de jaren zeventig. Toen wilde de gemeente Rotterdam de overlast beperken door prostitutie te concentreren in een Eroscentrum. Dat mislukte doordat de gemeente in de rol van exploitant het bordeelverbod zou overtreden. Dit verbod gewoon opheffen leek toen de meest simpele oplossing.

De positie van prostituees was destijds amper een punt van discussie. Maar dat veranderde door de opkomst van de emancipatiebeweging van prostituees. Naast overlastbestrijding kwam er een ander argument op tafel: prostituees zouden in legale bedrijven een rustige werkplek kunnen vinden en niet meer afhankelijk van illegale ondernemers zijn. Dit streven naar positieverbetering werd in het begin van de jaren tachtig slechts vertaald in betere hygiënische omstandigheden en meer brandveiligheid in prostitutiebedrijven. Daar was niets op tegen, maar

dat vormde geen substantiële verbetering voor prostituees.

Prostituees hebben mede om die reden lang twijfels gehad over het nut van de wetswijziging. Het betekende weliswaar erkenning van het werk, maar veel vrouwen zouden als werknemers te boek komen te staan, waardoor ze de zeggenschap zouden verliezen over wie wel en wie niet op de hoogte was van hun beroep. Opheffing van het bordeelverbod neemt immers het stigma op prostitutie niet weg. In 1991 viel deze discussie even stil omdat de toenmalige minister van justitie Hirsch Ballin door middel van een zogeheten novelle zodanige wijzigingen in het wetsontwerp aanbracht, dat het voor de Eerste Kamer onaanvaardbaar werd. Voorlopig was het daarmee weer van de baan. Maar nu ligt er weer een nieuwe versie van de wet met maar liefst zes doelstellingen:

- bescherming van de positie van prostituees
- betere bestrijding van onvrijwillige prostitutie
- het terugdringen van het aantal illegalen
- weren van minderjarigen uit de prostitutie
- ontvlechting van prostitutie en criminaliteit
- regulering en beheersing.

De gemeenten spelen hierin een grote rol. In dit hoofdstuk komen de doelstellingen aan de orde die vooral lokaal of regionaal vorm moeten krijgen: 'bescherming van de positie van prostituees', 'ontvlechting van criminaliteit en prostitutie' en 'regulering en beheersing'.

Bescherming van de positie van prostituees

De verbetering van de positie van prostituees leek een belangrijke doelstelling van een eerdere versie van het wetsontwerp. Stilzwijgend is dit echter gewijzigd 'in bescherming van de positie van prostituees'. Helaas, prostituees hebben een slechte positie die niet beschermd, maar juist verbeterd moet worden. Dat positieverbetering vooral inhaken van maat-

schappelijke achterstand betekent, is bij heel veel gemeenten grotendeels uit het zicht verdwenen. Andere gemeenten vragen zich aarzelend af wat ze op lokaal niveau aan positieverbetering kunnen doen. Een gemeente kan alleen datgene regelen wat tot haar huishouding behoort in een vergunningstelsel: de openbare orde, de zedelijkheid en de volksgezondheid. Het begrip huishouding van de gemeente kent namelijk een ondergrens en een bovengrens. De ondergrens wordt gevormd door het recht op privacy van de burger. De door de grondwet gewaarborgde rechten is de bovengrens van de huishouding van de gemeente. Daarom staat in alle gemeentelijke nota's dat het recht op fysieke en lichamelijke integriteit beschermd moet worden. Hoe daarop het toezicht moet worden uitgeoefend, blijft echter nog duister. Enkele gemeenten lossen dit op door steun- of meldpunten voor wantoestanden in te stellen. De arbeidsvoorwaarden en arbeidsverhoudingen vallen bij voorbeeld niet onder het gemeentelijk beleid, maar de arbeidsomstandigheden deels wel omdat ze de veiligheid en gezondheid van alle aanwezigen in het bedrijf betreffen.

Sommige gemeenten hebben een minimumoppervlak voor de kamers vastgelegd zodat exploitanten die niet kunnen opdelen in nog kleinere hokjes. Door eisen te stellen aan de inrichting kan de gemeente zaken regelen als verplichte beschikbaarheid van afsluitbare kluisjes, betaaltelefoons en informatie over gezondheid, en hulpverlening in de bedrijven.

Veel gemeenten beperken hun aandacht voor positieverbetering tot het bevorderen van de volksgezondheid. Op dat punt volgen ze de modelvergunning die de Nederlandse Vereniging van Gemeenten (VNG) als handreiking voor hen heeft opgesteld. Daarin staat: "In casu zal de behartiging van dit belang primair -maar niet uitsluitend- gericht zijn op (de positie van de prostituee), en met name uitmonden in beleid dat gericht is op het voorkomen van soa (seksueel overdraagbare aandoeningen), waaronder aids." In dit licht is het typerend dat 'aanwezigheid van condooms' wordt genoemd als belangrijk voorbeeld van arbeidsomstandigheden die door de gemeente geregeld kunnen worden. Dit is echter voor zelfstandige prostituees van ondergeschikt belang. Zij zorgen meestal zelf voor condooms van het merk van hun keuze.

Ontvlechting van criminaliteit en prostitutie

Prostituees zitten niet te wachten op criminelen die hun omgeving onveilig maken en willen ook geen wapen- en drugshandel op de werkplek. Verkoop van drugs door bijvoorbeeld portiers aan klanten en vrouwen komt de werksfeer niet bepaald ten goede.

En drugsgebruikende klanten kunnen bijzonder lastig zijn. Sommige clubs zijn ontmoetingsplaatsen voor criminelen, wat voor prostituees belastende wetenschap kan opleveren. Drugsbaronnen zijn wel goede klanten, maar wanneer ze met geld smijten, jagen ze andere bezoekers weg.

De politie richt zich bij de controle op bordelen vooral op mensenhandel, en de aanwezigheid van illegalen en minderjarigen. Voor andere misdrijven, bijvoorbeeld wapenbezit, witwassen en oplichterij is minder aandacht. Maar financiële recherche is ook geen overbodige luxe in sommige prostitutiebedrijven. Criminele exploitanten maken zich over het algemeen ook schuldig aan belastingfraude. Als een seksbedrijf uitsluitend is opgezet met het doel geld wit te wassen, is de aandacht van de exploitant voor de positie van de prostituee meestal gering. Bovendien worden prostituees dan vaak gedwongen om hun boekhouding aan te passen aan die van de exploitant.

Gemeenten proberen criminelen te weren door eisen aan exploitanten te stellen. Zo vindt de VNG dat exploitanten, net als in de horeca, boven de 21 jaar moeten zijn, niet uit de ouderlijke macht of voogdij mogen zijn ontzet en geen slecht levensgedrag mogen vertonen. Onder het laatste verstaat men in de regel: niet de afgelopen vijf jaar veroordeeld zijn geweest voor een misdrijf of een geldboete hebben gekregen wegens overtreding van de drank- of horecawet, de WAV (Wet Arbeid Vreemdelingen), de opiumwet, de wapenwet, de wet op beveiliging en recherche, of voor belastingfraude met meer dan 750 gulden. Hij mag geen beheerder van een bedrijf zijn geweest dat een jaar of langer door de overheid is gesloten. Dit klinkt mooi maar hoe dat in de praktijk gaat uitpakken, is niet duidelijk. Veel gemeenten willen immers alleen bestaande bedrijven een vergunning geven. Maar die worden nogal eens gerund door mensen met een duister verleden. Wanneer deze bedrijven al jarenlang gedoogd worden, hebben ze een soort gewoonterecht opgebouwd. Een weigering hun een vergunning te verlenen, kan tot langdurige processen leiden waarbij een gemeente het risico loopt tot een hoge schadevergoeding veroordeeld te worden. Het restrictieve beleid zal ten koste gaan van de innovatie die in iedere economische bedrijvigheid zo noodzakelijk is. Voor experimenten met prostitutevriendelijke exploitatie en met erotisch vermaak voor meerdere doelgroepen, bijvoorbeeld ook voor vrouwelijke klanten, is geen ruimte meer.

Soms hanteert men het argument dat bepaalde slechte bedrijven getolereerd moeten worden omdat 'anders de Russen de bedrijven via stromannen gaan opkopen'. Dat zal ongetwijfeld gebeuren maar het is de vraag of zo'n constructie 'voor de Russen' nog

lonend is als de bedrijfsvoering aan de normen moet voldoen.

Regulering en beheersing

Na de wetwijziging kan iedere gemeente ervoor kiezen een eigen prostitutiebeleid te voeren. Dat is niet verplicht, maar wordt wel aanbevolen om een wildgroei van seksbedrijven te voorkomen. Een principiële keuze om geen prostitutiebedrijven toe te laten, de zogeheten nuloptie, is echter niet mogelijk. Dat is strijdig met het grondrecht op vrije keuze van arbeid en raakt de 'bovengrens van de huishouding van de gemeente'. Een gemeente kan wel vestigingseisen stellen. Die gaan vooral over hoe het toegestane aantal bedrijven over de gemeente moet worden gespreid en geconcentreerd.

Men hoopt door concentratie overlast te beperken en de prostitutie beheersbaar te houden. Prostitutie in een stadscentrum betekent echter niet per definitie overlast: prostituees hebben evenals buurtbewoners belang bij een rustige omgeving. Prostitutiegebieden buiten de stad werken in het algemeen onveiligheid voor prostituees in de hand wegens het ontbreken van sociale controle. Concentratie van raam- en straatprostitutie, clubs en privé-huizen in één gebied is evenmin wenselijk. Klanten kunnen dan de vrouwen uit de diverse werksoorten tegen elkaar uitspelen door ze erop te wijzen dat het een stukje verder veel goedkoper is. Over beperking van het aantal seksbedrijven per gemeente is het laatste woord nog niet gezegd. Pogingen van kleine gemeenten om slechts een of twee bedrijven toe te laten, kunnen toetsing aan de Wet Economische Mededinging mogelijk niet doorstaan.

Thuisprostitutie vormt een probleem voor gemeenten. Een verbod op betaald met de visite naar bed te gaan zou te veel de privacy schenden, op de 'ondergrens van de gemeentelijke huishouding' stuiten. Daarom wil men alleen de 'bedrijfsmatige thuisprostitutie' vergunningplichtig stellen. Daaronder vallen alle thuiswerkers die adverteren. Waarschijnlijk gaat men uit van traditionele vormen van adverteren. De vraag is echter of bijvoorbeeld een homepage er ook onder valt. Dit soort beperkingen werkt stigmatisering van thuisprostituees in de hand. Journalisten en adviesbureaus die vanuit hun huis werken en adverteren hoeven immers ook geen vergunning aan te vragen. Daarnaast zijn de eisen waaraan zij moeten voldoen op het gebied van hygiëne en geluidswering nog volstrekt onduidelijk. Men kan moeilijk van hen verwachten dat ze hun huis tot een club gaan verbouwen met bijvoorbeeld wc's voor dames en heren apart en met voldoende parkeerplaatsen. Veel thuiswerksters zullen hun toevlucht tot schimmige constructies nemen zoals

'toevallig in de woning van een exploitant op bezoek zijn'.

In sommige gemeenten overweegt men niet alleen exploitanten maar ook individuele prostituees uit alle werksoorten aan een vergunningstelsel te onderwerpen. Maar wie komt daarvoor in aanmerking? Zo is in Heerlen, een van de weinige gemeenten die met dit systeem werkt, de schrijnende situatie ontstaan dat alleen bekende harddrugverslaafden een tippelvergunning kunnen verkrijgen. Een vergunningstelsel voor prostituees zal in de praktijk neerkomen op een quotering, dat wil zeggen een vastgesteld toegestaan aantal prostituees. Dat is echter ongewenst gezien de aard van het werk en de onbekendheid met de markt. Waar wel vergunningen voor individuele prostituees worden uitgegeven, bijvoorbeeld in Taipei en Nevada, leidt dat tot uitsluiting van grote groepen prostituees en tot het ontstaan van een omvangrijk 'zwart circuit'. Daar biedt dit systeem tevens aan profiteurs de mogelijkheid om tegen betaling 'hulp' te bieden bij het aanvragen van vergunningen. Het is bovendien de vraag of zo'n plan uitvoerbaar is. Veel prostituees werken in verschillende gemeenten en wisselen regelmatig van werkplek.

Registratie

Prostituees vormden tot voor kort de enige beroepsgroep die door de politie werd geregistreerd. Dat veranderde in 1997 toen de Registratiekamer oordeelde dat verplichte politieregistratie strijdig was met de bescherming van de privé-sfeer. Registratie van prostituees door de politie mag nu alleen vrijwillig plaatsvinden onder de voorwaarden die in de WPolr (Wet op de politieregisters) zijn geformuleerd. Gedwongen politieregistratie kan alleen als een persoon van strafbare feiten wordt verdacht. Nu pleiten bepaalde politiekorpsen voor het herinvoeren van verplichte registratie als middel tegen mensenhandel. Men hoopt zo beter zicht te krijgen op de aanwezigheid van buitenlandse prostituees. Maar dat zal averechts werken. Angst voor registratie zal vrouwen immers ervan weerhouden bij problemen contact op te nemen met de politie. Men behandelt dan de vrouwen als verdachten en niet de handelaren en hun medeplichtigen.

De roep om dat soort maatregelen neemt echter alleen maar toe. De gemeente Amsterdam heeft in oktober 1998 zelfs voorgesteld om documentfraude te voorkomen door van buitenlandse prostituees vingerafdrukken af te nemen. Dit soort plannen zou voor andere groepen een storm van protesten opwekken. Nu wil men van alle prostituees die als zelfstandigen werken eisen, dat ze zich op de werkplek kunnen legitimeren. Tot nu toe hadden ze

net als andere zelfstandigen deze verplichting niet. Er is brede steun voor het plan om voor prostituees op dit gebied een uitzondering te maken en daartoe extra bevoegdheid te geven aan de politie of aan andere gemeenteambtenaren. Hoewel het slechts om een controle van legitimatiebewijzen gaat, lijkt dit echter op een verkapte herinvoering van politieregistratie. Het is in ieder geval stigmatiserend om prostituees als enige groep zelfstandigen een legitimatieplicht op te leggen.

Los van de principekwestie zijn er ook problemen met de uitvoering te verwachten. Hoe weet de politie of een man of een vrouw prostituee is? Vooral in hotelachtige bedrijven en in parenclubs waar de prostituee een van de vele klanten is, valt dat moeilijk te bepalen. Zal de politie alleen aan de vrouwen om een legitimatie vragen? Zo nee, hoe kan men zien of een man die met een ander zit te praten een prostituee is? En gaat de politie aan iedereen identiteitsbewijzen vragen of alleen aan zwarte en anderstalige prostituees? En scheidt het niet te veel verwarring als een prostituee in de ene gemeente door de politie en elders door een gemeenteambtenaar wordt gecontroleerd? Hoe weet iemand die in verschillende gemeenten werkt, waar hij of zij aan toe is?

Het is de vraag of klanten vrouwen om een legitimatie mogen vragen om vast te stellen dat ze niet minderjarig zijn. In het oorspronkelijke wetsontwerp konden alleen exploitanten die minderjarigen in hun bedrijf lieten werken, worden vervolgd. Maar de Tweede Kamer wilde niet dat klanten de dans zouden ontspringen. Inmiddels zijn klanten strafbaar als de prostituee in kwestie zestien of zeventien is. Dat kan tot vreemde situaties leiden. Een jongen van negentien mag wel met een meisje van zeventien naar bed, maar wordt strafbaar als hij haar daar een vergoeding voor geeft. Hoe kunnen klanten weten of de jongen of het meisje van hun keuze werkelijk achttien en niet zeventien is? De politie kan in dergelijke gevallen weinig uitrusten. Met andere woorden, het is symboolwetgeving: een signaal voor de samenleving dat minderjarigen met rust moeten worden gelaten.

Illegaal circuit

Of al deze maatregelen ertoe leiden dat de vele illegalen die tot nu toe in de prostitutie werden gedoogd, ook zomaar zullen vertrekken, is nog maar de vraag. Hulpverleners en gezondheidsvoorlichters vrezen dat zij in een voor hen onbereikbaar illegaal circuit terecht zullen komen. Velen verwachten dat illegalen hun toevlucht tot de escortbedrijven gaan nemen. Nu is escort heel moeilijk in kaart te brengen, maar voor zover bekend staan escortbureaus niet te

springen om illegalen die geen Nederlands of Engels spreken. Klanten willen over het algemeen een escort met wie ze een praatje kunnen maken. Om dezelfde redenen zullen bemiddelaars die mobiele telefoons aan vrouwen uitdelen waarop klanten hen kunnen bellen, niet een grote markt kunnen aanboren. Men zal toch op de een of andere manier moeten adverteren om klanten te trekken. Als klanten deze vrouwen kunnen vinden, dan moet de politie dat ook kunnen. Een uitzondering daarop zijn clubs waar exploitanten illegale escortdiensten aan toch al aanwezige klanten kunnen slijten.

De 'modale' escortklant zal echter weinig moeite doen om een illegaal bedrijf te zoeken, als hij gewoon een regulier bureau kan bellen. Bovendien loopt hij bij 'duistere bureaus' het risico beroofd te worden. Zo opereren in de Verenigde Staten escortbureaus die in feite alleen door inbrekers worden bemand. Ze bellen aan en halen vervolgens het huis leeg. Ook lopen klanten bij illegale escortbureaus de kans vrouwen te treffen die zich niet regelmatig medisch willen of kunnen laten controleren.

Mogelijk ontstaat er wel een 'illegaal circuit' aan de onderkant en de bovenkant van de escortmarkt. Aan de bovenkant van de markt kunnen bijvoorbeeld bedrijven via contactpersonen 'privé-feestjes' organiseren. Aan de onderkant van de markt zullen mannen door middel van mond-tot-mondreclame contact kunnen leggen met prostituees die onder druk staan de professionele normen te laten varen. Vanaf 1990 gaan er al verhalen over speciale clubs die alleen via via adverteren en over hotels waar klanten voor onbeschermde contacten terecht kunnen. Soms bemiddelen restauranthouders en kroegbazen. 'Gelegenheidsprostituees' zullen misschien klanten oppikken in disco's, cafés en andere niet voor prostitutie bestemde gelegenheden. Ook dit speelt zich af in een schemergebied tussen gelegenheidsprostitutie en privé-contacten. Dat geldt ook voor het zoeken naar betaalde seks binnen het circuit van koffiehuisen, coffeeshops en Chinese restaurants. Vaak gaat dit gepaard met andere vormen van slavernij, bijvoorbeeld voor huishoudelijk werk. Het is de vraag of deze gelegenheidsovereenkomsten, huisslavernij en georganiseerd seksueel geweld nog prostitutie moeten heten of als privé-contacten en seksueel geweld betiteld moeten worden. Met de term illegaal circuit wordt ook die vorm van georganiseerd seksueel misbruik aangeduid waarbij vrouwen in particuliere woningen mannen, vaak vrienden en familie van de hoofdbewoners, moeten bedienen. Niet alleen wat omvang betreft, maar ook over aard en ernst van het illegale circuit heerst veel onduidelijkheid. Soms doelt men op het circuit van belastingontduikers. Veel vrouwen zullen namelijk

aan vaste klanten hun mobiele telefoonnummer geven, waardoor hun privé-sfeer beschermd blijft. De relatie prostituee klant wordt dan een seksuele relatie in de privé-sfeer in ruil voor geschenken. Dit kan echter maar in beperkte mate. Het begrip 'vaste klant' is betrekkelijk. Vroeg of laat gaat zo'n vaste klant toch weer iemand anders uitproberen. Ook nieuwe vormen van seksbedrijven, zoals erotische cafés waar ook paren zich kunnen verpozen worden al snel als 'illegaal circuit' aangeduid, in plaats van als een poging tot innovatie in de branche.

Migranten

Sinds de jaren tachtig doen cijfers de ronde waaruit zou blijken dat in Nederland meer dan de helft van alle prostituees migranten zijn. Van hen wordt meestal gezegd dat ze door een verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van hun gezin en familie worden gedreven. Dit past in het beeld van de typisch vrouwelijke opofferingsgezindheid. Bij migranten legt men eenzijdig de nadruk op economische motieven voor prostitutie. Voor niet-migranten veronderstelt men dat een belast verleden een vrouw de prostitutie doet ingaan. Maar migrantenprostituees en Nederlandse prostituees hebben vaak dezelfde achtergronden, ook hebben ze economische motieven gemeen.

Van mannelijke migrantenprostituees wordt nooit vermeld dat ze werken om 'kinderen te eten geven.' Veel homoseksuele mannen of transseksuelen die in eigen land worden vervolgd, werken in Nederland in de prostitutie. Op humanitaire redenen worden zij in beperkte mate gedoogd. Er is echter geen sprake van een duidelijk beleid. Zo moesten zij tot voor kort in Rotterdam zelf aangeven wie wel en wie niet gedoogd mocht worden, wat tot veel ruzie en concurrentie leidde. De tolerantie heeft nog een ander ongewenst effect: naar verluidt ondergaat een enkeling, ondanks de strenge intake-eisen van de behandeling, alleen een ingreep om een verblijfsstatus te krijgen. Anderen stellen de operatie uit omdat er een markt blijkt te bestaan voor gedeeltelijk getransformeerde mensen. Een bijkomend probleem is de handel in nephormonen en siliconen in deze groep.

Veel exploitanten waren blij met de aanwezigheid van de vele migranten. Zij zagen hen als gastarbeidsters uit lage lonenlanden die de 'te bijdehante' vrouwen konden vervangen. Schaamteloos zeiden sommige exploitanten gebaat te zijn bij gezeglijke vrouwen, die vaker dan Nederlandse vrouwen bij ziekte doorwerken, bereid zijn vele overuren te maken en met z'n

drieën in een bed willen slapen.¹ Exploitanten beweerden dat er een tekort aan prostituees was ontstaan doordat Nederlandse vrouwen niet meer wilden werken. In clubs viel daar echter weinig van te merken. Exploitanten haalden immers zoveel mogelijk prostituees in huis opdat de klant een ruime keuze had. Zo kon men over een groot aantal vrouwen beschikken, dat alleen maar als onbetaalde 'arbeidsreserve' fungeerde. Prostituees vonden de concurrentie juist te groot. Daarnaast duidde de prijsontwikkeling evenmin op schaarste. Veel migranten moesten een hoge omzet halen door zoveel mogelijk klanten te accepteren. Ze werden 'uitgewoond', zoals het in prostitutiekringen heet.

Na de val van De Muur schakelde dit type exploitanten over op Oost-Europese vrouwen die docieeler zouden zijn dan de eerste generatie Aziatische en Zuid-Amerikaanse vrouwen. De laatsten hadden zich inmiddels de professionele codes van hun Nederlandse collega's eigen gemaakt. Ook hadden velen onder hen zich aan de invloedssfeer van mensenhandelaren ontworsteld. De tweede generatie Aziatische en Zuid-Amerikaanse vrouwen was niet met behulp van malafide bemiddelaars naar Nederland gekomen, maar op aanraden van vriendinnen en familie, met andere woorden, door middel van kettigmigratie.

Nu worden illegalen steeds minder gedoogd en worden de bedrijven geconfronteerd met een waarschijnlijk tijdelijke leegloop. In Limburg, waar die ontwikkeling al langer op gang is, zijn de legale

¹ Bordeelhouder Ron W. bijvoorbeeld zei in 1987 in de Telegraaf: 'Nederlandse vrouwen waren steeds moeilijker onder de duim te houden. Die hadden door dat gedoe met emancipatie een grote bek gekregen. Ze wilden meer poen. Ze wilden zelf beslissen of ze het met of zonder condoom deden en met wie ze wel en met wie ze niet naar bed gingen. Het leek op het laatst meer op een Blijf van mijn Lijfhuis dan op een leuke sekstent. Die latina's waren een verademing. Die peesden als renpaarden en zeurden nooit. Dat konden ze niet, want ze spraken de taal niet.'

Bordeelhouder Huub: 'Negen van de elf vrouwen die hier werken komen uit Oost-Europa. Nederlandse en Duitse vrouwen hoef ik niet meer. Dat zijn allemaal verslaafden. En die meiden uit de Dominicaanse Republiek werden brutaal als ze hier een tijdje werkten.'

Exploitant Alkmaar: 'Vooral de zwarte meiden werken zich helemaal te barsten. Als het moet, zitten ze 24 uur per dag achter het raam. Om te voorkomen dat er een stammenoorlog uitbreekt, hebben we ze 'in het oerwoud' bij elkaar gezet. Met name de Nigeriaanse meisjes zijn niets gewend. Die vinden het fantastisch dat, als je op een knopje drukt, er licht gaat branden. Ze zijn straatarm als ze hier komen en ze raken helemaal blind van alles wat er in Nederland te koop is.

Panorama: 25-2-98

vrouwen in de clubs teruggekomen. Tevens meldt men daar een geleidelijke prijsstijging.

Na de wetswijziging mogen vrouwen niet meer zonder werkvergunning in de prostitutie werken. Ook een toeristenvisum geeft geen recht op deze vergunning.

Markt

Het is bekend dat klanten behoefte hebben aan diversiteit, maar niemand weet wat dat voor de markt betekent. In de tijd dat de meeste niet-EU prostituees als 'exotisch' werden aangemerkt, beweerde men dat ze aan de vraag van klanten tegemoet kwamen. Toen na 1992 het aanbod van niet-EU prostituees vooral uit Oost- en Centraal Europa kwam, was die behoefte aan exotische vrouwen plotseling verdwenen. Men kan evenmin stellen dat klanten een voorkeur hebben voor 'prostituees zonder verblijfsvergunning'. Klanten bekommeren zich immers niet om de verblijfsstatus van de vrouwen die ze bezoeken. Kennelijk hebben bepaalde klanten vraag naar prostituees die soms minder strenge normen aangaande hun gezondheid hanteren en de in Nederland geldende beroepscode nog niet kennen. Zo is het niet gebruikelijk dat een klant in de tijd dat hij bij een vrouw is zich alles kan veroorloven. Van tevoren worden bepaalde diensten overeengekomen. Dit programma valt alleen na overleg en met bijbetaling te veranderen. Enkele klanten noemen het wanhopige gedrag om maar zo veel mogelijk klanten ter wille te zijn: 'spontaniteit'. Ook vinden zij hun lage prijzen aantrekkelijk. In die zin is er een markt voor goedkoop werkende prostituees, zoals er ook een markt is voor goedkope pizza's.

Dit alles komt naar voren in een boek dat een klant over zijn voorkeur voor buitenlandse vrouwen heeft geschreven. Hij beschrijft bijvoorbeeld hoe hij ze thuis uitnodigt en hun slechts een tientje voor seks betaalt. Hij koestert tevens de illusie dat de vrouwen hem alles toestaan omdat ze hem zo bijzonder vinden. Hij verklaart zijn gedrag uit teleurstellende relaties met 'geëmancipeerde' vrouwen.² Inderdaad projecteren bepaalde klanten hun behoefte aan traditionele vrouwen op migranten. Dit hebben ze gemeen met mannen die via huwelijksbureaus een 'gehoorzame' vrouw uit het buitenland bestellen. Veel van deze relaties lopen echter stuk omdat deze vrouwen geëmancipeerder blijken te zijn dan deze mannen hadden besteld. Het argument dat deze markt bestaat, is echter geen reden om die te bedienen. Er is ook een markt voor vuurwapens, maar daaruit volgt niet dat ze in de vrije verkoop moeten.

Maar gesteld dat er wel 'objectief' valt aan te tonen dat er een markt voor vrouwen van buiten de Europese Unie bestaat, wie beslist er dan naar welke etniciteit er vraag is? Wie bepaalt bijvoorbeeld dat er grote behoefte is aan vrouwen uit Nigeria en niet uit Zambia, of aan mannen uit Tsjechië en niet uit Roemenië? Of wil men een situatie zoals in enkele Duitse deelstaten waar exploitanten samen met de politie de gewenste quota 'exotische mensen' vastleggen? En hoe verloopt de werving? Het zal in de praktijk heel moeilijk zijn - zo niet onmogelijk - om lokale (malafide) bemiddelaars, die de eerste selectie maken, te omzeilen. Vanuit Nederland valt immers de situatie in de landen van herkomst niet volledig te overzien. Daarnaast valt volgens internationale verdragen het 'aanwerven voor prostitutie' nog steeds onder vrouwenhandel. Strikt juridisch gezien is het zelfs vrouwenhandel als een exploitant een Belgische prostituee een lift geeft naar haar werk in Nederland.

Zelfstandig ondernemer

Het verkrijgen van een verblijfsvergunning als zelfstandig ondernemer is heel moeilijk. Migrantten moeten in dat geval aan hoge eisen voldoen zoals een bedrijfsplan opstellen, kapitaal investeren en een Nederlands belang dienen. Dat laatste is het meest problematische vereiste. Zo moest een advocaat die in 1997 poogde de aanwezigheid van prostituees van buiten de EU als een Nederlands belang te beschrijven, een beroep doen op heel merkwaardige argumenten. Hij stelde bijvoorbeeld dat "er gebleken is dat er grote behoefte bestaat aan door (eiseressen) op een voor hun landsaard en culturele achtergrond specifieke wijze, geleverd product. Door in die behoefte te voorzien, wordt een wezenlijk Nederlands welzijnsbelang gediend."³ De term 'specifieke seksuele diensten van mensen met een bepaalde landsaard' is echter op zijn minst dubieus. Dit suggereert een relatie tussen afkomst en beschikbaarheid voor seksuele diensten, wat naar racisme riekt.

De rechtszaak had als resultaat dat niet-EU vrouwen tijdelijk als prostituees mochten blijven werken. Het zou een Nederlands belang zijn dat deze vrouwen bereikbaar voor de gezondheidszorg bleven en daarom had men een zelforganisatie, een vereniging, opgericht. Aansluiten bij de vereniging was echter wel een voorwaarde om legaal te werken. Deze 'zelf-organisaties' waren overigens door exploitanten opgericht. Het bleek dan ook al spoedig dat dit ongewenste belangenvermenging impliceerde. De vrouwen werden zeer afhankelijk van de verhuurders.

² Zie Bakker, Vincent, *Te Bed op de Wallen*, Zutphen, 1996.

³ Pleitnota van advocaat voor Rechtbank Haarlem, 6 november 1997.

Zo hadden sommige exploitanten bureautjes ingeschakeld die verblijfsvergunningen voor de vrouwen moesten regelen.

Voor de vrouwen uit de zogeheten associatielanden (onder andere Polen en Tsjechië: landen die een associatieverdrag met de Europese Unie hebben) leek tot medio 1998 het zelfstandig ondernemerschap in de prostitutie een mogelijkheid tot legaal verblijf te bieden. Deze prostituees konden immers in tegenstelling tot niet-Europese vrouwen een beroep doen op associatieverdragen met deze kandidaat EU-landen over het toelaten van ondernemers. Velen werkten inderdaad als zelfstandigen, maar anderen stonden onder invloed van bemiddelaars die de zaken voor hen regelde. Zo konden heel wat bemiddelaars 'legale en witwerkende' vrouwen afpersen. In plaats van daar iets aan te doen, bijvoorbeeld door deze vrouwen goede informatie te geven over de gang van zaken in Nederland, koos men voor het weren van zelfstandig ondernemers in de prostitutie. De rechter zal zich ooit nog wel eens uitspreken over de vraag of het maken van die uitzondering gerechtvaardigd is. Krachtens richtlijnen van de Immigratie en Naturalisatie Dienst (IND) is deze mogelijkheid voor prostituees voorlopig afgesneden, maar het is niet ondenkbaar dat dit in de nabije toekomst weer verandert. Bovendien is het in sommige regio's wel toegestaan.

Loondienst

Het feit dat niemand uitspraken kan doen over de markt voor 'prostituees van buiten de EU' is geen reden om prostituees anders te behandelen dan migranten in andere beroepen, wat nu nog wel is neergelegd in lid drie uitvoeringsbesluit WAV (Wet Arbeid Vreemdelingen). Dit bepaalt dat prostituees als enige beroepsgroep van de WAV zijn uitgesloten. Wellicht wordt deze uitzondering ooit ongedaan gemaakt omdat ze niet met de normalisering van prostitutie te rijmen valt. De consequentie van deze normalisering is immers dat het mogelijk zou moeten zijn dat buitenlandse prostituees in het kader van de WAV in Nederland kunnen werken onder dezelfde voorwaarden als voor andere beroepen. Met andere woorden: arbeidsmigratie voor prostitutie moet op dezelfde wijze worden behandeld als arbeidsmigratie voor andere beroepen.

In het hypothetische geval dat de WAV op dit punt wordt aangepast, moet men eerst bewijzen dat de vacatures niet door Nederlandse vrouwen kunnen worden vervuld. Dat doet men door te kijken of arbeidsbureaus een zogeheten 'prioriteitsgenietend aanbod' van Nederlandse prostituees in de kaartenbakken beschikbaar hebben. Dat is er niet en dat zal er ook niet komen. Prostituees zullen zich namelijk

niet snel bij het arbeidsbureau inschrijven omdat men daar vooral voor loondienst bemiddelt, wat ze niet ambiëren. Bovendien is prostitutie 'geen passende arbeid' en werklozen kunnen niet worden gedwongen zich als prostituee te melden.

Wanneer een potentiële werkgever kan aantonen dat er geen prioriteitsgenietend aanbod is moet hij toch meewerken aan het creëren daarvan. In dat geval moet hij een bijdrage leveren aan wervingscampagnes en aan scholingsprojecten van het arbeidsbureau. Uiteindelijk kan hij bij aantoonbaar gebrek aan prioriteitsgenietend aanbod een beroep op de WAV doen. Maar ook daar worden strenge eisen aan gesteld. Hij mag een buitenlandse prostituee niet minder loon bieden dan 'normaal is'. Ook moet hij voor geschikte huisvesting zorgen. Op vrouwen in slechte arbeidsomstandigheden laten werken staan sancties.

De Wet Arbeid Vreemdelingen kent een verschillend begrip van werkgeverschap dan in andere arbeidswetgeving. Ook als personen zelfstandig diensten voor een persoon verlenen, is hij volgens de WAV een werkgever. Dit dient om een halt toe te roepen aan schijnconstructies die nogal eens voorkwamen bij de voorloper van de WAV, de WABV. Mogelijk ontstaat er daardoor in de toekomst een ongewenste tweedeling: legale vrouwen als zelfstandig ondernemers en vrouwen van buiten de EU op minimumloon.⁴ Nog veel moeilijker zal het vaststellen van de markt voor mannelijke migrantenprostituees zijn.

Mensenhandel

'Degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dwingt dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding beweegt tot prostitutie, wordt gestraft met (...).' Aldus luidt de wettekst tegen dwang in de prostitutie.

Een van de doelstellingen van de wetwijziging is het terugdringen van dwang, lees mensenhandel, in de prostitutie. Dat is niets nieuws. Dat is altijd al een doelstelling van prostitutiebeleid geweest. Keizer Justinianus (527-565) vaardigde al boetes uit tegen lieden die plattelandsvrouwen onder druk van schimmige contracten tot prostitutie brachten. Eeuwen later, in de negentiende eeuw, werd vrouwenhandel door de ontwikkelingen van de transportmiddelen tot het internationale en zelfs

⁴ Vademecum WAV, 1999.

intercontinentale verschijnsel zoals we dat nu kennen. Destijds bestond er een bloeiende vrouwenhandel tussen Engeland, België, Duitsland en Nederland. Op intercontinentaal niveau werden vooral joodse vrouwen uit de verarmde getto's in Oost-Europa geworven om in Zuid-Amerika de mannen-gemeenschappen te bedienen, die bijvoorbeeld het Panamakanaal aan het graven waren. Dit had alles te maken met de situatie in de joodse getto's, waar geen werk was en waar een overschot aan huwbare vrouwen zwaar op de gezinsbudgetten drukte.¹

De verhalen uit die tijd lijken sterk op die van hedendaagse verhandelde vrouwen. Toen werden vrouwen eveneens onder valse voorwendselen geronseld en onder barre omstandigheden tot prostitutie gedwongen. Dit had ook nog eens tot gevolg dat ze door hun eigen gemeenschap werden verstoten. Net als nu bestreden vrouwenorganisaties dit met waarschuwingcampagnes en reddingsacties. Zo deed men in het begin van de twintigste eeuw aan stationswerk: vrijwilligsters probeerden mogelijke slachtoffers op stations te signaleren en ze zo snel mogelijk van hun 'begeleider' - soms een niets-vermoedende oom - te bevrijden. Dankzij de uitvinding van de telex kon men handelaren identificeren en uit de roulatie nemen. Organisaties als de YWCA werden opgericht om alleenreizende werkzoekende vrouwen verantwoord onderdak te verlenen. Ook werd de accommodatie op schepen op de internationale lijnen verbeterd met aparte hutten voor mannen en vrouwen.

Door de twee wereldoorlogen raakte het probleem op de achtergrond. Tot de jaren tachtig van de twintigste eeuw was er in Nederland nauwelijks belangstelling voor vrouwenhandel. Men dacht zelfs dat het niet meer bestond. Door de komst van de migranten in de prostitutie veranderde die houding echter. Men ontdekte dat vrouwen uit Zuid-Amerika en uit Zuidoost-Azië onder dwang in de Nederlandse prostitutie werkten. Na de val van De Muur verschoof de aandacht naar Oost-Europese vrouwen. De laatste tijd zijn jonge Afrikaanse asielzoeksters die tot prostitutie worden gedwongen veel in het nieuws. Zij zouden met name door Nigeriaanse bendes onder druk worden gezet.

Het is niet alleen een Nederlands probleem. Mensenhandel komt nu weer in alle regio's van de wereld voor en wordt als een ernstig probleem gezien. Helaas blijkt de aanpak ervan zelden in het voordeel van vrouwen te zijn. Het probleem vrouwenhandel is namelijk vaak misbruikt om vrouwen met een slachtofferstatus op te zadelen en

ze ervan te weerhouden elders op zoek te gaan naar een beter leven.

The beauty and the beast

De vrouwen uit de Derde Wereld die eind jaren zeventig en begin jaren tachtig in Nederland kwamen werken, zouden doordat zij in tegenstelling tot vrouwen uit 'het rijke westen' een gebrek aan perspectieven hadden, niet zelfstandig voor prostitutie kunnen kiezen. En dwang tot prostitutie is seksueel geweld. Derhalve waren zij slachtoffers. Prostituees uit de Derde Wereld hebben heftig tegen deze slachtofferstatus geprotesteerd. Zij achtten zich wel degelijk in staat doelbewust voor prostitutie te kiezen. Zij wezen erop dat er onderscheid bestaat tussen dwang door omstandigheden en dwang door personen of organisaties. Daarin kregen ze al snel gelijk van *Prostitutes' Rights* organisaties. Toch kon men niet om klachten van Aziatische en Zuid-Amerikaanse vrouwen heen, die beweerden tegen hun wil in Nederland in de prostitutie te werken. Men ontdekte dat ze misleid waren omtrent de aard van het hun beloofde werk. Deze misleide vrouwen werden onmiddellijk als onschuldige slachtoffers betiteld. Dit leverde echter weer een nieuw probleem op, want als ze wel in de prostitutie wilden werken of dat al eens hadden gedaan, was men hevig teleurgesteld. De Stichting Tegen Vrouwenhandel wist het grote publiek echter met veel moeite duidelijk te maken dat de term mensenhandel ook betrekking heeft op misleiding omtrent de condities waaronder prostituees komen te werken.

De discussie over mensenhandel heeft lang te lijden gehad onder dit vreemdsoortige onderscheid tussen 'misleide' en 'door de wol geverfde vrouwen', met andere woorden: tussen schuldige en onschuldige slachtoffers, tussen madonna's en hoeren. De wettekst legitimeert een dergelijk onderscheid niet, maar het speelt wel een rol in het politicoptreden en in rechtszaken. Advocaten van verdachten komen vrijwel altijd met het argument dat de vrouw die aangifte heeft gedaan, wel degelijk beseft dat ze het bordeel in werd gelokt. Dit ontardt vaak in onsmakelijke speculaties over het gehalte van naïviteit van de vrouw, haar kennis van de prostitutiewereld en haar motieven om te migreren.

De pers heeft ook een voorkeur voor 'echte slachtoffers' die worden geronseld voor laag-betaalde, typisch vrouwelijke dienstverlenende arbeid zoals kinderoppas, serveerster of receptioniste. Met andere woorden: het 'echte' slachtoffer is slecht opgeleid, dienstbaar en altijd bereid om zich voor haar familie op te offeren. Hoewel met name Oost-Europese verhandelde vrouwen vaak hoog opgeleid zijn, hoort men nooit dat hun een baan als civiel ingenieur of

¹ Zie hierover de werken van Bristow.

onderzoeker is aangeboden. Nooit komt naar voren dat veel vrouwen uit emancipatorische overwegingen migreren en een traditionalistische maatschappij de rug willen toekeren.

Typierend is dat het 'misbruik maken van overwicht' uit de wettekst vaak nader omschreven wordt als het geringe opleidingsniveau van de vrouw in kwestie, haar gebrekkige talenkennis en haar culturele achtergrond. Anders gezegd: een stevige, geëmancipeerde vrouw zou nooit in handen van vrouwenhandelaren vallen. Maar bij andere misdrijven vraagt men niet naar de gemoedstoestand en het kennisniveau van de slachtoffers. Wanneer een bankbediende slachtoffer van een roofoverval is geworden, voert men toch ook niet aan dat iedereen weet dat er bankrovers bestaan. Iets vergelijkbaars speelt bij *loverboys*, waar het probleem ook vanuit de achtergronden van de slachtoffers wordt gedefinieerd.

In veel persberichten heeft men het steeds over vrouwen en kinderen die slachtoffer worden van mensenhandel. Verhandelde vrouwen worden in één adem met het symbool van onschuld, het kind, genoemd. Hoewel handel in mannen wel degelijk bestaat, heeft niemand het erover. De correcte term 'mensenhandel' lijkt alleen maar op papier te bestaan. Hoe de handel in mannen verloopt is onbekend. Niemand vraagt zich bijvoorbeeld af waarom er zo opvallend veel mannen uit Ecuador op de tippelzones verschijnen.

Mannen krijgen in de kwestie mensenhandel vooral de rol van dader toebedeeld. Helaas heeft de mystificatie van de mannelijke handelaar veel bijgedragen aan misvattingen omtrent vrouwenhandel. Reeds in de negentiende eeuw vertelde men hartverscheurende verhalen over joodse snoadaards die maagden belaagden om ze vervolgens aan bordeelhouders te verkopen. Hoewel er ook veel niet-joodse mannen en vrouwen op deze markt actief waren, maakte men van de handelaar een man uit een gevaarlijk land, een uitzuiger die leefde van het bloed en zweet van onschuldige vrouwen. Dit paste feilloos in het antisemitische beeld van de jood als vampier met ongeremde lusten. Na de Wereldoorlogen was de typische vrouwenhandelaar een Afrikaan of Arabier die au pairs als blanke slavinnen aan een harem zou willen toevoegen. Meisjes konden alleen aan dit gevaar ontsnappen door er van af te zien de wijde wereld in te trekken. Preventie van vrouwenhandel bestond in dit geval uit het thuishouden van vrouwen en meisjes. Later zien we de Afrikaanse man weer terugkomen als de gevaarlijke tovenaer die onwetende plattelandsmeisjes door middel van voodoo-technieken uit hun vertrouwde omgeving wegrukt. Men vergeet dan licht dat de geperverteerde vorm

van wat hier voodoo heet, slechts fungeert als een handige truc om meisjes onder controle van de handelaren te stellen.

In Oost-Europa wordt de gevaarlijke vreemdeling tegenwoordig door de zigeuner belichaamd. Hij is de ontheemde zonder burgerrechten die vrouwen ronselt voor de internationale mensenhandel. In Nederland is de *loverboy*, het Marokkaanse crimineeltje dat hulpeloze meisjes met mooie beloftes in de prostitutie gevangen houdt, de meest recente vinding op dit gebied.

Weliswaar zijn mensen uit bovengenoemde groepen wel bij vrouwenhandel betrokken geweest, maar er is geen enkele reden om de oorzaak van het fenomeen 'in de Derde wereld' of bij allochtonen te leggen. Zij werken altijd samen met autochtonen.² En niet zelden zijn en waren mensenhandelaren vrouwen. Dat vrouwen zich ook schuldig maken aan vrouwenhandel past slecht in het beeld van mensenhandel als ergste vorm van vrouwenonderdrukking.

Traject

Hoewel het juridisch gezien niet van belang is of een prostituee in het buitenland of in Nederland is geronseld, blijkt men bij mensenhandel een bepaald internationaal traject van rekrutering, transport en distributie voor ogen te hebben. Een van de kernactiviteiten van vrouwenhandelaren is de in- en verkoop van vrouwen. De inkoopprijs van vrouwen in het voormalige Oostblok bedraagt 500 tot 1000 DM. Voor vrouwen uit Zuid-Amerika en Zuidoost-Aazië moet bij aankoop 10.000 tot 20.000 gulden worden neergeteld. Zij zijn duurder omdat ze moeten vliegen en niet zoals Oost-Europese vrouwen over land kunnen reizen.

Het is niet duidelijk hoe handelaren hun 'aankopen' selecteren. Het aanbod van prostituees die willen migreren is namelijk groot. Ook niet-prostituees zijn bereid voor korte duur en tegen hoge verdiensten in het vak te stappen. Het is dus niet per se nodig om onwillige vrouwen met veel omhaal te misleiden. Niettemin verklaart ongeveer een derde van de verhandelde vrouwen niet te hebben geweten dat hun

² Zie 'Grenzeloos ondernemerschap in vrouwenhandel' in Rijk en Groen: *Het zelfstandig Ondernemerschap van immigranten in Nederland*, ed. Jan Rath en Robert Kloosterman, Amsterdam 1998. Bij een onderzoek naar 88 netwerken van vrouwenhandelaren, bleek dat 57 netwerken uit meer dan drie nationaliteiten waren samengesteld. In drie cases was het aantal samenwerkende nationaliteiten onbekend. 21 netwerken verhandelde slachtoffers die niet de nationaliteit van de handelaren hadden. Slechts 28 netwerken bestonden uit maar twee nationaliteiten. Het verenigd Europa is kennelijk door mensenhandelaren al gerealiseerd.

de prostitutie wachtte. Mogelijk hebben handelaren toch een voorkeur voor onervaren vrouwen, omdat hun verzet gemakkelijker te breken is dan dat van professionele prostituees. Ze kennen de beroepscode niet en honoreren alle wensen van klanten, iets dat vakvrouwen niet doen. Tevens zijn ze vaak gevoeliger voor het dreigement van handelaren hun familie op de hoogte te stellen. Prostituees hebben daarentegen vaak al met hun familie gebroken of hun dierbaren zelf ingelicht.

Handelaren bieden vrouwen geperverteerde versies van legale vormen van migratie zoals arbeidsmigratie, politiek asiel, migratie op uitnodiging van een bedrijf en migratie op grond van gezinsvorming of gezinshereniging. Dit laatste is het geval wanneer een vrouw een huwelijk wordt beloofd. Maar verreweg de meeste vrouwen zijn als arbeidsmigrant geronseld zonder omtrent de benodigde papieren geïnformeerd te zijn. Na de selectie en rekruteringsfase volgt het transport. De handelaren die in de jaren tachtig vanuit Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië opereerden, hielden dit vaak in eigen hand of lieten het aan vertrouwelingen over. Tegenwoordig wordt het vervoer steeds meer door gespecialiseerde organisaties verzorgd. Men stuurt vrouwen ook wel met reguliere reisbureaus op weg en pikt ze naderhand bij tankstations en busstations op.

De vrouwen veranderen onderweg soms nog een paar keer van eigenaar of worden doorverkocht aan distributeurs die de laatste etappen naar de seksclubs verzorgen. Ook nemen individuen ze af om ze bijvoorbeeld achter de ramen te zetten. In de distributiefase worden exploitanten soms onder druk gezet vrouwen af te nemen. Volgens het IRT Oost-Nederland grijpen Oost-Europeanen actief in om dure dienstverleners te verdringen door vrouwen die goedkoper werken. Handelaren hebben er immers baat bij dat het leeuwendeel van de omzet in de prostitutiewereld van hun eigen mensen komt. Verhandelde vrouwen moeten hoge omzetten halen om al deze partijen hun 'deel' te geven, wat hen lukt door in prijs te concurreren.

Het boemerangeffect

Afhankelijk van welk aspect van het traject de nadruk krijgt, ziet men mensenhandel als seksueel geweld, als aantasting van mensenrechten, als tak van georganiseerde misdaad of als mensensmokkel. In het laatste geval ligt het accent op het transport. Bij vrouwenhandel als georganiseerde misdaad, let men vooral op de rekruteringsfase en de logistieke operatie. Als het als aantasting van mensenrechten en seksueel geweld wordt opgevat, stelt men de uitbuitingssituatie en de gebrekkige zeggenschap over de eigen situatie voorop.

De visie op mensenhandel bepaalt tevens de keuze van de bestrijdingsvorm. Als men het als seksueel geweld of een aantasting van mensenrechten ziet, zal men hulp aan verhandelde vrouwen willen bieden. Bij de benadering van vrouwenhandel als georganiseerde misdaad zal men een hoge prioriteit aan adequaat politieoptreden geven en de vrouwen vooral als getuigen beschouwen. Als vrouwenhandel tot mensensmokkel wordt gereduceerd, zal de roep om betere grensbewaking luid weerklinken.³

Toen het verschijnsel in de negentiende eeuw voor het eerst in de openbaarheid kwam, richtte men de blik op de rekruteringsfase en het internationale transport. Men deed toen al pogingen de grenzen voor prostituees te sluiten. Later meende men dat wantoestanden in de prostitutie alleen konden worden verholpen door de bordelen te sluiten. Dit leidde tot een internationale beweging die het houden van bordelen wilde verbieden. Vrouwenhandelaren zouden dan geen afzetmarkt meer hebben. De zedelijkheidsbeweging die in bepaalde kerkelijke kringen was ontstaan, sloot zich hierbij aan. Het borderverbod dat in Nederland tot oktober 2000 van kracht was, vormde het resultaat van die gezamenlijke inspanningen.

Ruim een halve eeuw later toen feministen het probleem weer oppakten, werd opnieuw die cyclus doorlopen van: eerst aanpak van rekruteringsfase naar later bestrijding van uitbuiting. Zij richtten zich aanvankelijk op de landen van herkomst die door sekstoeristen waren ontdekt en vervolgens door mensenhandelaren als wingewesten werden uitgebaat. In tegenstelling tot de eerste golf vrouwenhandelbestrijders pleitten zij echter voor het openstellen in plaats van voor het sluiten van grenzen. Zij wezen erop dat immigratiebepalende maatregelen vrouwenhandel juist in de hand werkten. Daardoor konden vrouwen niet meer migreren zonder de hulp van malafide bemiddelaars. Vrije migratie zou daarom de oplossing van het probleem vormen. Het openstellen van alle grenzen is echter politiek niet haalbaar gebleken. Ook doet men tegenwoordig aan preventie door waarschuwingcampagnes en voorlichting in de landen van herkomst te organiseren. Het is de vraag of dat ook vrouwen aanspreekt, die wel in de prostitutie willen werken

³ Maar dit rechtvaardigt nog niet een identificatie met mensensmokkel, dat strikt gesproken slechts op illegale grensovergang is gericht. Zodra gesmokkelde mensen worden uitgebuit, zouden zij ook tot slachtoffers van mensenhandel moeten worden gerekend. Maar er is nog geen beleid ten aanzien van mensen die voor andere doeleinden dan voor prostitutie worden verhandeld. Zie: Justitiële Verkenningen, nummer 1, 1996.

maar de ‘maffia’ in eigen land willen ontlopen. Zonder positieverbetering voor prostituees in de landen van herkomst, is het uitvaardigen van waarschuwingen tegen mensenhandelaren even zinvol als dekstoelen rechtzetten op de Titanic.

In al die benaderingen gaat men er stilzwijgend vanuit dat er een koppeling tot stand moet worden gebracht tussen de twee componenten van vrouwenhandel: rekrutering en uitbuiting. Zolang prostituees niet kunnen aantonen dat de uitbuitingssituatie waarin zij verkeren, een gevolg is van een bepaalde wijze van rekrutering, zullen ze geen rechten als getuigen krijgen. De vraag is echter hoe rekrutering in termen van strafbaarheid te vatten is. Iedereen kan te goeder of te kwader trouw onvolledige of foutieve informatie over andere landen debiteren. Wanneer de vrouwen buitensporig hoge bedragen hebben betaald voor het organiseren van reisdocumenten, is het overigens wel duidelijk een kwestie van oplichting.

Het begrip uitbuitingssituatie is daarentegen tastbaarder en valt te omschrijven als *‘slavery-like’ conditions*: geen zeggenschap over het eigen lichaam, geen invloed op de omstandigheden waaronder moet worden gewerkt, niet of slechts gedeeltelijk over de eigen verdiensten kunnen beschikken, beperking van de bewegingsvrijheid, schuldslavernij en niet de eigen identiteitsbewijzen in bezit hebben.⁴

Aanpak

Het terugdringen van mensenhandel is in handen van de politie gelegd. Aangezien men vrouwenhandel vooral door middel van het strafrecht probeert aan te pakken, ligt dit voor de hand. Een strafrechtelijke procedure tegen vrouwenhandelaren is echter afhankelijk van aangiftes. Een onderzoek naar vrouwenhandelaren waarbij de verhandelde vrouwen buiten schot blijven, zou namelijk onvoldoende bewijs opleveren. Maar het is heel moeilijk om aangiftes te verkrijgen. Slechts een klein deel van de naar schatting drieduizend in Nederland aanwezige verhandelde vrouwen doet aangifte. Om de aangiftebereidheid van vrouwen te vergroten heeft de politie in een paar grote steden illegale prostituees jarenlang gedoogd. Nadat ze zich op het politiebureau hadden gemeld, kregen ze voor drie maanden een verblijfsvergunning. Dit heeft echter als maatregel tegen mensenhandel weinig effect gesorteerd. De politie kreeg onder andere door taalproblemen te weinig zicht op de situatie van deze vrouwen. Tevens hadden deze in eigen land niet bepaald geleerd de politie te vertrouwen. Onder de ogen van de politie

ging de vrouwenhandel in sommige gevallen zelfs gewoon door.

De vrouwen die wel aangifte doen krijgen een tijdelijke verblijfsvergunning, om ze in staat te stellen als getuige in een strafproces op te treden. Met andere woorden, ze mogen alleen blijven als ze meehelpen de handelaren te pakken. Voor zover verhandelde vrouwen rechten hebben, zijn die dus afgeleid van het strafrecht en het slachtofferschap. In de praktijk blijkt dat ze daar weinig aan hebben. Als ze aangifte doen, stellen ze zich bloot aan dreigementen van de handelaren en kunnen ze alsnog worden uitgewezen. Het is slechts uitstel van executie. Bovendien is dit beleid niet toegespitst op het steeds nijpender wordende probleem van de documentfraude. Veel vrouwen van buiten de EU hebben tegenwoordig een vals of gestolen paspoort. Uit angst voor een veroordeling wegens documentfraude, zullen zij zich niet snel bij de politie melden. Zij hebben echter wel exorbitant hoge schulden moeten maken bij de leveranciers van die papieren.

De bestrijding van mensenhandel zou in het voordeel van de direct gedupeerden en van alle prostituees moeten zijn. Maar dat is in haar huidige vorm niet het geval. Integendeel, het inspireert soms tot anti-emancipatorische maatregelen. Zo wil men soms de gewraakte politieregistratie van prostituees herinvoeren. Het debat over mensenhandel overschaduwde tevens de discussie over positieverbetering. Voor andere al dan niet subtiele vormen van dwang is weinig aandacht meer.

Het is maar de vraag of het strafrecht de beste remedie tegen vrouwenhandel is.⁵ De politie acht zich terecht niet de geëigende instantie om bizarre verhoudingen op de werkplek aan te verhelpen. Zij treedt alleen op als uitbuiting aan een bepaalde vorm van rekrutering is gekoppeld. In dit licht kan men zich afvragen of het nodig is vrouwenhandel als één delict te zien, want dat levert steeds de problematische koppeling van ronselectiviteiten en uitbuiting op. De verschillende onderdelen van het delict kunnen mogelijk allemaal afzonderlijk aangepakt worden: dwang tot totale of parttime prostitutie, afhandig maken van inkomsten, seksueel geweld en documentfraude.

Betere condities op de werkvloer dragen ook bij tot preventie van vrouwenhandel. De afschaffing van het percentagesysteem kan daarin een rol spelen. Handelaren gebruiken dat namelijk om met behulp van de exploitant hun aandeel te innen. De financiële afspraken lijken in dergelijke gevallen gestandaardiseerd: 50% van de omzet van de vrouwen voor de

⁴ Wijers, Marjan en Chew, Lin-Lap: *Trafficking in Women, Froede Labour and Slavery-like Practices in Marriage, Domestic Labour and Prostitution*.

⁵ Zie Roelof Haveman: *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Gouda, Deventer 1998.

exploitant, 25% voor de leveranciers en 25% voor de afbetaling van de 'schulden' van de vrouwen. Het afschaffen van het percentagesysteem kan de invloed van handelaren op de werkvloer terugdringen. Arbeidsrecht, niet het strafrecht, is het meest geschikte middel om uitbuiting in de prostitutie te bestrijden. Vrouwen kunnen dan ook grotere schadevergoedingen krijgen dan bij een strafzaak. Dat maakt het ook mogelijk om die vormen van uitbuiting te bestrijden die niet direct zijn gekoppeld aan een bepaalde wijze van rekruteren. Dit voorkomt dat de vele buitenlandse vrouwen in de kou blijven staan, die bijvoorbeeld onder druk worden gezet door iemand die ze in Nederland hebben ontmoet.

Hulpverlening, bescherming, gezondheid

Hulpverlening en gezondheidszorg vormen het klassieke antwoord op de constatering dat prostituees ziek en zielig zouden zijn. In diverse concept vergunningstelsels zijn dit dan ook sleutelbegrippen in het verwerklijken van de doelstelling 'bescherming van de positie van de prostituee'. Over emancipatie en destigmatiseren heeft men het niet meer. Vooral gezondheidszorg krijgt veel aandacht van gemeenten in verband met het voorkomen van besmettelijke ziekten, zoals soa (seksueel overdraagbare aandoeningen). Dit sluit aan bij een lange traditie. In het verleden heeft men prostituees eenzijdig aangemerkt als verspreiders van besmettelijke ziekten. Voor de rol van klanten had men geen oog. Dat is nu wel anders; de aids-voorlichting richt zich nu ook actief op hen.

Toen de eerste berichten over aids de ronde deden, dreigden prostituees met homoseksuelen als de belangrijkste besmettingshaarden te worden aangewezen. Prostituees vormen echter alleen een risico als ze tot een risicogroep behoren van bijvoorbeeld die van de intraveneuze druggebruikers. Voor zover zij privé onveilige contacten onderhouden, verschillen zij niet van de rest van de bevolking. Hoeveel prostituees met aids zijn besmet is niet bekend, omdat er in Nederland geen verplichte registratie van soa bestaat.

Bij de ramen werd al voor de komst van aids veel met condoom gewerkt. Maar in clubs liet het safe-seksbeleid toen nog veel te wensen over. Voor prostituees en exploitanten viel immers 'zonder condoom' veel te verdienen. In de beginjaren van de epidemie klaagden prostituees nog dat exploitanten aids-voorlichting slecht voor de klandizie vonden. Inmiddels hebben organisaties van exploitanten ingezien dat de business er op lange termijn baat bij

heeft en onderschrijven zij tegenwoordig een safe-seksbeleid. Onveilige seks is nu eerder uitzondering dan regel.

In andere landen grepen organisaties van en voor prostituees de aids-bestrijding aan om subsidie voor voorlichting in de wacht te slepen. De Rode Draad heeft op dat punt altijd gearzeld. Als men streeft naar erkenning van een beroep gaat men immers niet het vermeende negatieve effect op de gezondheid benadrukken. Ziekte kan nooit een gezonde basis voor een vakorganisatie vormen.

Niet alleen organisaties van prostituees maar ook onderzoekers gebruikten het argument van aids-voorlichting om gelden voor research naar migranten te krijgen. Deze prostituees zouden tot onveilig werken worden gedwongen en bovendien uit landen komen waar aids-voorlichting nog in de kinderschoenen staat. Soms hielden onderzoekers zich onder de vlag van aids-preventie met belangenbehartiging op de werkvloer bezig. Zij meenden door safe seks aan de orde te stellen, wantoestanden op de werkvloer te kunnen oplossen. Aids-preventie kreeg daarmee een functie die het oorspronkelijk niet had. Dit had niet altijd het gewenste effect. Zo was het uit oogpunt van emancipatie nogal zuur dat aids-voorlichters die zich op migranten richtten, soms aan bemiddelaars toestemming moesten vragen om condooms te mogen verstrekken.

Problemen op de werkvloer zijn niet uitsluitend door safe seks op te lossen. Dit kan niet de noemer zijn waaronder de arbeidsverhoudingen en arbeidsvoorwaarden moeten worden verbeterd. Gezondheidsvoorlichting moet de plaats krijgen die het verdient als onderdeel van de arbeidsomstandigheden.

Clubartsen

Het idee om medische controle van overheidswege verplicht te stellen, is al jaren geleden als ongewenst en stigmatiserend van tafel geveegd. Verplichte medische controle impliceert namelijk een periodieke registratie bij een overheidsinstelling. De ervaringen in Duitsland waar die verplichting nog steeds bestaat, leren dat prostituees zich daaraan proberen te onttrekken. Verplichte controle geeft bovendien slechts schijnzekerheid, want een besmetting met het hiv-virus is pas na een maand of drie aantoonbaar. Iemand kan al zonder dat hij het merkt direct na de controle besmet raken. Bovendien kunnen klanten de indruk krijgen dat ze het condoom wel achterwege kunnen laten, 'want de dokter is pas geweest'. Een verplichting van overheidszijde is trouwens niet nodig; prostituees laten zich in de regel vrijwillig controleren.

De Rode Draad heeft zich altijd verzet tegen het idee dat exploitanten verantwoordelijk moeten zijn voor de gezondheidszorg. Aangezien zij prostituees vaak een 'speciale clubarts' adviserend, kan dat ten koste van de vrije artskeuze gaan. Veel clubs hebben contracten met deze artsen die niet altijd even correct handelen. Zo verklaren ze soms gezonde vrouwen ziek om ze maar medicijnen te kunnen verkopen. Enkele clubartsen melden de uitslagen aan de exploitant: wat niet mag, maar niet aan de prostituee: wat wel zou moeten. Ook is de kans op fouten groot. Te vaak hebben zij bijvoorbeeld een syfilisbesmetting niet opgemerkt.

Prostituees moeten zelf kunnen kiezen of ze wel of niet van zo'n clubarts gebruik willen maken. Indien ze dat wel willen, behoren deze artsen aan de prostituees nota's te overhandigen met de kosten en de daarvoor geleverde prestaties. Bovendien dienen zij zich te houden aan de richtlijnen van de Stichting soa-bestrijding.

Controle op seksueel overdraagbare ziekten (soa) is echter niet overbodig. Twintig procent van alle soa komt namelijk in de prostitutiewereld voor: tien procent bij prostituees en tien procent bij klanten.¹ De gezondheidszorg mag zich echter niet uitsluitend op soa richten. Ook andere niet besmettelijke 'beroepsziekten' moeten deze aandacht krijgen. Dit zijn onder meer problemen met het bewegingsapparaat door slechte bedden, een onnatuurlijke houding en dergelijke. Daarnaast levert het dubbelleven veel stressgerelateerde problematiek op.

Hulpverlening

Hulpverlening aan prostituees bestond heel lang uit pogingen hen te redden. Reeds in de negentiende eeuw was de Vereniging ter Opbeuring van Boetvaardige Gevallen Vrouwen actief. Tegenwoordig zijn in prostitutie gespecialiseerde hulpverleners meer gericht op het ondersteunen van prostituees. Ze werken volgens de methodieken van de vrouwenhulpverlening. Op het eerste gezicht lijkt het terecht dat hulpverlening voor prostituees veel aandacht krijgt. Een derde van de prostituees is immers in hun jeugd mishandeld of slachtoffer van incest geweest. Dat is meer dan het percentage van 15,6 dat men aanhoudt waar het de hele vrouwelijke bevolking betreft.² Dit verschil valt te verklaren uit het feit dat prostitutie met name voor incest-slachtoffers helend kan zijn. Sommige vrouwen zien

in de prostitutie een middel om de grenzen te leren kennen die ze vroeger steeds moesten overschrijden. Bovendien krijgen ze geld voor handelingen die ze als kind gratis moesten verrichten. Voor zover bekend heeft een derde van alle prostituees met mishandelende partners te maken gehad. Bij de rest van de vrouwelijke bevolking is dat een vijfde. Hierbij moet wel de kanttekening worden gemaakt, dat alleen prostituees als beroepsgroep op achtergronden van seksueel misbruik en mishandeling worden onderzocht. Hoe het in andere beroepen zit, weten we niet.

Prostituees laten zich ondanks deze problemen opvallend weinig bij de hulpverlening zien. Velen wijten dit aan onbekendheid van de hulpverlening met de prostitutiewereld en aan het stigma, waardoor hulpvragende prostituees hun beroep vaak verzwijgen.

Voorts blijkt uit onderzoek dat prostituees ook niet voor problemen op het werk naar hulpverleners gaan. Dat is niet verbazingwekkend: "Iedereen weet wel dat er veel mis is in de prostitutiewereld, maar waarom haal je daar de hulpverlening bij, in plaats van het FNV", zo vroeg publiciste Bernadette de Wit zich ooit af in *Blacklight*, het huisorgaan van De Rode Draad. Stress op het werk valt niet op te lossen door hulpverlening, maar door vrouwen meer zeggenschap op hun werk te geven.

De laatste tijd wordt veel onderzoek gedaan naar stress bij prostituees. Anders dan bij andere beroepen, worden echter de bedrijfsleiding/eigenaren en andere personen op de werkvloer niet bij het onderzoek betrokken. Men onderzoekt in dit geval alleen hoe prostituees op individueel niveau hun omgeving beleven. Kortom centraal staan de effecten van de arbeidsverhoudingen op de ziel van de prostituee. Op zichzelf is het legitiem om dit te onderzoeken, maar bij prostituees is hun ziel al vaak genoeg als zeer bijzonder onder de loep genomen.

Categoriale hulpverlening

Voor bepaalde groepen prostituees, vooral voor hen die in de belangstelling staan, is een vorm van categoriale, dat wil zeggen op de groep gerichte, hulpverlening in het leven geroepen. Dat geldt bijvoorbeeld voor migranten, verslaafden en minderjarigen. De hulpverlening aan migranten wordt meestal gefinancierd vanuit de aids-preventie en is daarom nogal op gezondheidsvoorlichting gefixeerd. Daarnaast is er hulp voor slachtoffers van vrouwenhandel. Migranten worden dus vooral op 'ziekte' en 'slachtofferschap' aangesproken, precies de klassieke stigmatiserende benaderingen.

De hulpverlening aan verslaafde prostituees is mede opgezet om de volksgezondheid te beschermen. Zij

¹ Zie de cijfers van de Stichting soa-bestrijding.

² Zie Vanwesenbeeck, I., Altink, S. en Groen, M., *Hoe (ex)prostituees zich zelf redden. Een onderzoek naar (de afwezigheid van) hulpvragen*, 1989 Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

zijn immers een risicogroep voor aids. Niet alle straatprostituees hebben echter behoefte aan hulpverlening. Er zal altijd een groep blijven die geen gratis koffie van hulpverleners accepteert, maar zelf voor goede voorzieningen wil betalen.

Ook de hulpverlening aan minderjarigen is problematisch. Alle inspanningen zijn erop gericht ze uit de prostitutie te halen of te voorkomen dat ze erin stappen. Deze minderjarigen zouden veelal 'in duistere circuits' verkeren, waarbij het niet duidelijk is of er prostitutie speelt of puur seksueel geweld, bijvoorbeeld misbruik in de vriendenkring. Maar prostitutie kan daaraan niet per definitie gelijk worden gesteld. De opvang heeft tot doel de slachtoffers van bijvoorbeeld *loverboys* tot inzicht te brengen dat de jongens op wie ze verliefd zijn, niet deugen. In plaats van deze criminele jonge mannen aan te pakken, vraagt men de meisjes een enorme emotionele inspanning te leveren. Onder dwang in de prostitutie terecht komen is echter slechts één risico dat meisjes kunnen lopen. Ze kunnen ook slachtoffer worden van een gedwongen huwelijk en van huiselijk geweld. Zij krijgen alleen aandacht als ze in de prostitutie belanden, wat hen weer nodeloos stigmatiseert.

Onderzoekers constateren dat hulpverleners vrijwel onmiddellijk bij het aantreffen van een minderjarige prostituee de politie waarschuwen. Bij volwassen vrouwen zou men het wel uit het hoofd laten dat tegen hun wil te doen. Meisjes van zestien en zeventien hebben daar kennelijk niets over te zeggen. Contact met de zedenpolitie, hoe slachtoffergericht ze ook zijn, is op die leeftijd een heel ingrijpende ervaring.

Minderjarige prostituees worden bovendien opvallend vaak in gesloten inrichtingen 'opgevangen'. Ze zijn dan nog verder van huis. Ze krijgen psychologische begeleiding maar geen nieuw toekomstperspectief aangeboden. Wegloopsters en vooral meisjes die uit een incestsituatie komen, zitten in de regel niet op dat soort hulpverlening te wachten.

Wat men ook moge denken van seks met of zonder vergoeding voor zestien- en zeventienjarigen, velen zien de bezwaren van het op jonge leeftijd in clubs werken. Een zeventienjarige moet wel heel sterk in haar schoenen staan om bijvoorbeeld dwang op de werkvloer te weerstaan. Mogelijk zijn enkelen daar wel toe in staat, maar daar valt geen beleid op te maken. Bovendien moeten ze in clubs vaak 's avonds werken, wat in het algemeen voor mensen beneden de achttien verboden is.

Dienstverlening

Zo veel aandacht als de hulpverlening en gezondheidszorg voor prostituees krijgen, zo weinig animo is er om de zakelijke dienstverlening voor de

beroepsgroep te regelen. Het is dan ook nogal zuur dat de overheid wel veel geld reserveert voor het volksgezondheidsaspect en voor hulpverlening, maar nauwelijks meewerkt aan het creëren van een infrastructuur die voor andere beroepen wel met behulp van de overheid is opgezet. Zo is de toegang tot de sociale diensten gebrekkig. In de meeste gemeenten weet men daar nog geen raad met prostituees. In Amsterdam heeft men weliswaar een goed beleid ontwikkeld, maar dat wordt landelijk niet nagevolgd. Amsterdam beschouwt prostituees als een beroepsgroep met onregelmatige inkomsten, te vergelijken met bijvoorbeeld straatmuzikanten. Op grond van de inkomsten die prostituees bij de fiscus opgeven, bepaalt men of ze recht op bijstand hebben. Prostituees hebben een sollicitatieplicht voor alle passende arbeid maar niet voor prostitutie. Dit Amsterdamse beleid is van groot belang voor prostituees die parttime werken of al dan niet tijdelijk willen stoppen.

Maar bij De Rode Draad komen er klachten binnen over sociale diensten die bijvoorbeeld weigeren aanvragen in behandeling te nemen van prostituees die meer dan zes uur in de prostitutie werken of hebben gewerkt. Soms krijgt een vrouw zelfs te horen dat ze zich maar met haar oude beroep moet bedruipen. Dat is heel kwalijk, prostitutie is immers geen passende arbeid.³ Met andere woorden: sociale diensten mogen evenmin als arbeidsbureaus, mensen tot voltijds of deeltijds prostitutie dwingen. Voor prostituees speelt daarnaast het probleem van het arbeidsverleden. Veel ex-prostituees zullen prostitutie niet op hun curriculum vitae vermelden. Daardoor zitten ze met een lastig te verklaren leemte in hun cv. Dit kan hun kansen op de arbeidsmarkt verkleinen.

Zelfs bij de commerciële dienstverlening kunnen prostituees moeilijk terecht. Als gevolg van het vooroordeel dat ze vatbaarder zijn voor ziekten kunnen zij moeilijk of alleen tegen een hoge premie een arbeidsongeschiktheidsverzekering afsluiten. Verzekeringsmaatschappijen zijn ten onrechte bang voor hoge uitkeringen aan met het hiv-virus besmette prostituees. Zij vormen echter geen groter risico dan de mannen die van hun diensten gebruik maken. Maar geen een verzekeringsmaatschappij zou te bewegen zijn om alle mannen uit te sluiten op grond van mogelijk prostitutebezoek.

Er is ook een groot tekort aan betrouwbare boekhouders en andere administratieve dienstverlening voor prostituees. Soms zijn prostituees aangewezen op gespecialiseerde bureautjes die door exploitanten worden ingeschakeld. Dat kan tot belangen-

³ Dit is tijdens de Kamerdebatten bevestigd door minister Korthals.

vermenging leiden. Het ligt immers voor de hand dat een boekhouder de administratie van de twee partijen met elkaar in overeenstemming wil brengen. Het gaat ook ten koste van de zelfstandigheid van de prostituee. Bovendien bestaat er het gevaar dat deze gespecialiseerde kantoren voor hun klandizie te veel van prostituees afhankelijk zijn. Het is al eens gebeurd dat zo'n boekhouder een vrouw uit angst voor verlies van klandizie ervan weerhield met werken te stoppen.

S amenvatting

Prostituees worden al eeuwenlang gestigmatiseerd. Dat uit zich door ze als groep gevaarlijk en ziekmakend te zien en ze op individueel niveau tot slachtoffers te bestempelen. Dit heeft ertoe geleid dat de prostitutiewereld is gemarginaliseerd en dat prostituees tot aparte persoonlijkheden zijn gemaakt. Identificatie van gedrag met persoonlijkheid is een belangrijk kenmerk van stigmatisering. Dus eens een hoer, altijd een hoer. Anders gezegd, prostituees hebben een verleden, anderen hebben een curriculum vitae.

Eind jaren zeventig en begin jaren tachtig kwam een internationale beweging op gang voor de emancipatie van prostituees. Helaas werd die al snel ingehaald door andere 'issues' die het slachtofferschap op de voorgrond plaatsten.

De voorvechters van de emancipatie van prostituees moesten gelaten toezien dat door de aandacht voor mensenhandel, aids en harddrugs de kwestie van de zeggenschap over het werk op de achtergrond geraakte. Als reactie op de bestempeling van de prostituee als slachtoffer, werd zij als supervrouw, als femme fatale gepresenteerd. Maar daarmee werd in feite het ene stereotype beeld vervangen door een ander.

Deze tweespalt tussen victimisatie en emancipatie speelt nog steeds. Zo wedijvert de roep om meer hulpverlening voor 'slachtoffers' met overspannen verwachtingen omtrent de ondernemersgeest van prostituees. Een prostituee die altijd buiten de maatschappij heeft gestaan, moet bijvoorbeeld ineens alle *ins en outs* van BTW-afdracht begrijpen, iets dat ook journalisten en advocaten moeilijk vinden.

De voortdurende associatie van prostitutie met het 'wezen' van de mannelijke en de vrouwelijke seksualiteit, uitte zich ook in het feministische debat: prostitutie zou onderdrukking of juist bevrijding van vrouwen zijn. Nog steeds heeft men het vrijwel uitsluitend over prostitutie van vrouwen. Meestal wordt dit vergeelijkt door een voetnoot met een tekst in de trant van: 'met 'prostituee' bedoelen we ook de mannelijke prostitué.' Bij geen enkel beroep speelt een dergelijke discussie. Integendeel vanuit het oogpunt van emancipatie erkent men de deelname van beide seksen op de arbeidsmarkt.

Het stigma straalt af op de omgeving van prostituees: exploitanten, klanten en levenspartners. Partners van prostituees en exploitanten zouden gevaarlijk zijn, voor prostituees in het bijzonder en de maatschappij in het algemeen. Wanneer een partner een vrouw dwingt tot prostitutie of tot prostitutie onder omstandigheden die zij niet wil, is dat een vorm van seksueel geweld. En als ze haar geld moet afgeven is dat afpersing. Maar er is geen enkele reden om dit voor prostituees te verbijzonderen door dit 'pooieren' te noemen.

Tegenwoordig is er buitensporig veel aandacht voor een nieuwe verschijningsvorm van de klassieke pooier: de *loverboy*. Hij is veelal van allochtone, vooral Marokkaanse afkomst. Weliswaar zijn er enkele Marokkaanse criminelen actief in de prostitutiewereld, maar de term *loverboy* is volstrekt ongepast en criminaliseert alle 'jonge minnaars', wat *loverboys* letterlijk betekent. Bovendien is de term *loverboy* geënt op de veronderstelde belevingswereld van het meisje en is daarom niet objectief. Het is beter deze lieden gewoon criminelen te noemen die zich schuldig maken aan dwang tot prostitutie, dus aan afpersing en aan seksueel geweld. De rol van andere profiteurs die geen persoonlijke binding met een prostituee hebben: opdringerige boodschappenjongens, zogenaamde juridische adviseurs, wonderdokters, malafide boekhouders en taxichauffeurs, blijft in onderzoek en beleidsvorming onderbelicht. Klanten worden voornamelijk onderzocht als tegenhanger van het idee dat prostituees slachtoffer en ziek zijn, dus als bron van ziekte of geweld, maar zelden als economische factor.

Ook de verschillen tussen de werksoorten: raam, club enz. worden niet op hun economische merites beoordeeld. Men stelt vooral de gevolgen van de verschillende sectoren voor de openbare orde aan de orde. In de waardering van de werksoorten is er een discrepantie tussen wat de buitenwacht vindt en wat de werkers zelf vinden. Men verwacht bijvoorbeeld dat *call-girls* neerkijken op straatprostituees. Maar vanuit een insiderperspectief is de zelfstandigheid op straat het grootst. Helaas is straatprostitutie synoniem geworden aan drugsproblematiek. Tot de instelling van de tippelzones was straatprostitutie een probleem

voor de openbare orde. Later werd het juist als een oplossing voor de openbare-ordeproblematiek gepresenteerd: lastige verslaafden konden zich door middel van prostitutie handhaven zonder te gaan stelen of anderszins de openbare orde te verstoren. De doelstelling van bestrijding van onvrijwillige prostitutie acht men kennelijk niet van toepassing op deze groep. Ook in raamprostitutie kunnen vrouwen onafhankelijk zijn, maar daar wordt men geplaagd door de woekerhuren.

Het wordt tijd dat men prostituees gaat benaderen als niets meer en niets minder dan een beroepsgroep, met alle diversiteit van dien. Prostitutie is werken met seks en dat kan alleen op basis van vrijwilligheid ofwel met behoud van de grondrechten. Het verschil tussen prostitutie en andere beroepen is dat bij prostitutie de fysieke en psychische integriteit snel in het geding kan zijn. Voor zover men in het algemeen van vrijwilligheid kan spreken bij intreding in het arbeidsproces, is vrijwilligheid in de prostitutie cruciaal in een gedecriminaliseerde seksindustrie. Alle dwang in de prostitutie is seksueel geweld. Dit alles betekent niet dat prostituees anders dan andere werkers behandeld moeten worden. Ze hebben op dat terrein nog veel in te halen. Zo zijn arbeidsvoorwaarden en arbeidsverhoudingen nog niet uitgekristalliseerd. De verdiensten zijn bijvoorbeeld erg laag en moeten worden verhoogd tot een niveau dat bij de zwaarte en de aard van het werk past.

Wat de arbeidsverhoudingen betreft hebben exploitanten straks twee mogelijkheden: ze laten prostituees als zelfstandig ondernemers bij zich werken of ze nemen hen in loondienst. In het laatste geval moeten zij sociale lasten gaan betalen. In het eerste geval moeten zij de prostituee volledig vrij laten in haar of zijn beroepsuitoefening. Alles wijst er echter op dat veel exploitanten alleen de voordelen en niet de nadelen van beide systemen willen accepteren en schijnconstructies aan het bedenken zijn. Grote bedrijven maken al afspraken over vaste werktijden en *dresscodes* met zogenaamde zelfstandige ondernemers die een heuse sollicitatieprocedure moeten doorlopen en ontslagen kunnen worden. Wanneer dergelijke schijnconstructies onmogelijk worden, zullen niet-serieuze exploitanten het veld moeten ruimen. Dit betekent een sanering van de branche ten gunste van de vrijheid van prostituees en van bonafide exploitanten. Voorwaarde is wel dat de uitvoeringsorganen de feitelijke situatie op de werkvloer gaan onderzoeken.

Prostituees krijgen te weinig voorlichting over het feit dat de belastingverplichting ook duidelijkheid kan scheppen in de verhoudingen op de werkvloer: dus kan laten zien of er sprake is van zelfstandig ondernemerschap of van dienstverband. Veel exploitanten

presenteren de belastingkwestie nog als een gevolg van de wetswijziging waarvan vooral prostituees last hebben. Prostituees hebben altijd beweerd dat ze wel belasting willen betalen, mits ze ook rechten krijgen. Nu kan geen enkele burger rechten ontfangen aan het feit dat hij belasting betaalt, maar het is een uitgemaakte zaak dat hij zijn burgerrechten kan uitoefenen. Dat is bij prostituees nog niet het geval. Zo moet het recht op seksuele en fysieke integriteit op de werkplek nog worden bevochten.

Prostituees kunnen nog nauwelijks een beroep doen op instanties die bij andere beroepen wel betrekkelijk gemakkelijk zijn in te schakelen. Dat is een van de redenen waarom prostituees geen sterke onderhandelingspositie hebben.

Door prostituees zelf betaalde belangenbehartiging is om meerdere redenen nog niet mogelijk. Veel prostituees durven zich uit angst voor verlies van anonimiteit nog niet openlijk aan te sluiten bij een vakorganisatie. Zelfs in het adressenbestand van De Rode Draad staan veel prostituees alleen onder hun werknaam vermeld. Prostituees hebben vooral in het verleden te maken gehad met betaalde belangenbehartiging door pooiers en andere profiteurs. Het zal nog lang duren voordat reguliere betaalde belangenbehartiging in de prostitutiewereld is ingeburgerd. Ook bij exploitanten moet het nog doordringen, dat prostituees het recht hebben zich aan te sluiten bij een beroepsorganisatie. Het komt zelfs voor dat prostituees van hun kamer worden gegooid als ze informatiemateriaal van De Rode Draad bij zich hebben.

Belangenbehartiging voor prostituees gaat vooral om het beschermen van de seksuele en fysieke integriteit. Bij andere beroepsgroepen is het risico van seksuele intimidatie niet gebonden aan de beroepsuitoefening. Bij prostituees wel. Daarom is het vreemd dat men van anderen niet verwacht dat ze hun vertrouwenscommissies zelf betalen, maar van prostituees wel.

Op ieder maatschappelijk terrein maakt men onderscheid tussen hulpverlening, gezondheidszorg en belangenbehartiging. In prostitutiebeleid heeft men echter de neiging de drie functies te verwarren. Een hulpverleenster die vanuit haar beroepsethiek de individuele vrouw moet helpen, kan echter niet altijd bij exploitanten gaan klagen over slechte werkomstandigheden. Ze loopt dan het risico dat haar cliënte haar werk kwijtraakt. Dit geldt ook voor gezondheidsvoorlichting. Als een medewerker van de GGD bij een exploitant de arbeidsverhoudingen aankaart, kan hij de deur worden gewezen. Ook contacten tussen brancheorganisaties en beroepsgroepen zouden zoveel mogelijk volgens dezelfde lijnen als bij andere beroepen moeten verlopen. Er is overigens niets tegen een soort 'poldermodel' in de

prostitutiewereld, maar dat moet niet met corporatisme oude stijl worden verward, waarbij de staat, de kerk en de grote bedrijven samenwerkten om de belangen van werkenden om te vormen tot hun belangen.

Een belangrijke doelstelling van de wetswijziging is 'bescherming van de positie van de prostituee'. Helaas hebben prostituees geen sterke positie die beschermd moet worden: hun positie moet juist worden verbeterd. Alle maatregelen die dienen om prostituees te beschermen kunnen heel gemakkelijk een tegengesteld doel bereiken. Dat was al het geval met het bordeelverbod, oorspronkelijk bedoeld om prostituees tegen bordeelhouders te beschermen, dat heel anders heeft uitgepakt. In het buitenland zien we dat pogingen om prostituees tegen 'pooiers' te beschermen, hen verder in een isolement brengt. Dat geldt ook voor het weigeren in veel landen van een uitreisvisum aan alleenreizende vrouwen, uit angst dat ze in de handen van mensenhandelaren vallen. Andere maatregelen die alleen voor prostituees gelden zoals registratieplicht bij de politie en legitimatieplicht als zelfstandigen, werken alleen maar stigmatisering in de hand.

'Bescherming van prostituees' is vaak gekoppeld aan 'controle op prostituees'. Zo moet de politie prostituees zowel controleren als beschermen. Ook veiligheidsmaatregelen zoals het installeren van camera's kunnen controle op de verdiensten inhouden. Geslachtsziektebestrijding is ook altijd met controle geassocieerd om verspreiding onder de gewone bevolking tegen te gaan. Vandaar dat men wel eens vergeet dat prostituees ook met niet-besmettelijke beroepsziekten zoals stress te maken kunnen krijgen. Positieveverbetering wordt door gemeenten gereduceerd tot gezondheidszorg en hulpverlening. Dit zijn belangrijke zaken, maar zonder het ontwikkelen van een infrastructuur voor het inhalen van de achterstand is het onvoldoende.

De uitwerking van de wetswijziging in vergunningenstelsels bevatten tegenstrijdigheden: men wil criminele exploitanten weren en tevens aan bestaande bedrijven voorrang geven. Veel bestaande bedrijven worden echter niet volgens de normen uitgbaat. Het is beter om ernst te maken met de sanering van de branche ten gunste van innovatieve en prostitutevriendelijke bedrijven.

In de discussie over de wetswijziging staat het weren van illegalen centraal. Velen twijfelen eraan of die doelstelling wordt gehaald. Alom heerst grote angst dat illegale prostituees onderduiken in schimmige circuits. Hierbij is het nodig om onderscheid te maken tussen criminele circuits, belastingontduiking en vormen van niet-traditionele prostitutie. Met

illegaal circuit bedoelt men momenteel vooral de werkplekken van illegale vreemdelingen.

Sinds er halverwege de jaren tachtig migranten in de Nederlandse prostitutie kwamen werken, gaat het debat over de mate waarin zij vrijwillig zouden werken. Bij migranten legt men eenzijdig de nadruk op economische motieven voor prostitutie. Voor niet-migrantanten veronderstelt men dat vooral psychische factoren een vrouw de prostitutie doen ingaan. Niettemin hebben migrantenprostituees en Nederlandse prostituees vaak dezelfde achtergronden en hebben alle prostituees economische motieven.

De hulpverlening aan migranten wordt meestal gefinancierd vanuit de aids-preventie en is daarom nogal gefixeerd op gezondheidsvoorlichting. Daarnaast is er hulp voor slachtoffers van vrouwenhandel in het leven geroepen. Migrantanten worden dus vooral op 'ziekte' en 'slachtofferschap' aangesproken: de klassieke stigmatiserende benaderingen. Bestrijding van dwang in de prostitutie betekent vooral aanpak van mensenhandel. Helaas is de bestrijding van vrouwenhandel niet altijd in het voordeel van prostituees. Het inspireert tot anti-empirische maatregelen als meer registratie en meer controle. Ook blijkt dat de discussie over vrouwenhandel dubieuze tendensen in de hand werkt als slachtofferschap en angst voor de mannelijke vreemdeling.

Hoewel het delict vrouwenhandel tegenwoordig op papier mensenhandel heet, is er nauwelijks aandacht voor mannen, jongens en transseksuelen die onder druk van mensenhandelaren aan het werk zijn. Een hulpaanbod voor hen is er dan ook nauwelijks.

Minderjarigen zouden veelal 'in duistere circuits' verkeren, waarvan het niet duidelijk is of het om prostitutie of om puur seksueel geweld gaat. Maar prostitutie kan daaraan niet per definitie worden gelijkgesteld. Onder dwang in de prostitutie belanden is slechts één risico dat meisjes kunnen lopen. Ze kunnen ook slachtoffer worden van een gedwongen huwelijk en huiselijk geweld. Er is alleen aandacht voor hen voor zover ze in de prostitutie belanden, wat hen weer nodeloos stigmatiseert. Opvang van minderjarigen heeft tot doel de slachtoffers van bijvoorbeeld *loverboys* tot inzicht te brengen dat de jongens op wie ze verliefd zijn, niet deugen. In plaats van criminele jonge mannen aan te pakken, vraagt men de meisjes een enorme emotionele inspanning te leveren.

Aanbevelingen aan de hand van de zes doelstellingen van de wetswijziging:

Bescherming van de positie van de prostituee moet worden vertaald in termen van positieveverbetering. Dit betekent in de eerste plaats dat de burgerrechten op de werkvloer gerealiseerd moeten

worden, zoals het recht op het behoud van lichamelijke en psychische integriteit, een recht dat andere werkenden al hebben. De direct betrokkenen moeten onmiddellijk geïnformeerd worden over de mogelijkheden van de wetswijziging.

Het is ook van groot belang om de arbeidsverhoudingen helder te krijgen. Uitvoeringsorganen zouden daarin een rol kunnen spelen. De belastinginspecteurs dienen uniform op te treden en prostituees niet anders dan andere beroepsgroepen te behandelen. Dat ze niet veel hoeven te betalen, duidt erop dat de verdiensten laag zijn. Hun verdiensten moeten hoognodig onder de loep worden genomen. Een onderzoek naar een normale beloning en de situatie op de markt is ook hard nodig.

Het is aanbevelenswaardig om regionale of stedelijke steunpunten/meldpunten voor misstanden in te richten. Men kan het toezicht op het handhaven van lichamelijke en fysieke integriteit niet geheel aan de GGD's en de hulpverlening overlaten. Het is ook belangrijk dat prostituees een betere onderhandelingspositie krijgen en dat ze in het geval van conflicten op het werk, een beroep op bemiddelaars kunnen doen. Vanuit hun taakstellingen zijn GGD's en hulpverleningsorganisaties daarop niet toegerust.

Gemeenten dienen ook een eenvormig beleid voor de sociale diensten te voeren, het beleid van Amsterdam kan als voorbeeld dienen. Zo veel aandacht als de hulpverlening en gezondheidszorg voor prostituees krijgen, zo weinig animo is er om de zakelijke dienstverlening voor de beroepsgroep te regelen. Door het legaal werken aantrekkelijk te maken, zullen minder prostituees naar een illegaal circuit vluchten. Normalisering is de beste manier om **prostitutie te reguleren en te beheersen**.

De doelstelling van ontvlechting van criminaliteit en prostitutie valt moeilijk te realiseren als gemeenten angstvallig bestaande bedrijven beschermen en geen ruimte laten voor innovatie van de branche ten gunste van prostitutievriendelijke bedrijven.

Teneinde illegalen te weren wil men speciaal voor zelfstandige prostituees een legitimatieplicht instellen. Daarmee wordt weer een stigmatiserende uitzonderingspositie gecreëerd. Krachtens een Algemene Maatregel van Bestuur stelt de regering dat prostituees van buiten de Europese Unie in Nederland niet in de prostitutie mogen werken. Het is moeilijk om in het licht van de normalisering van prostitutie hard te maken dat deze uitzondering van kracht moet blijven. Volgens De Rode Draad moeten prostituees van buiten de Europese Unie onder dezelfde regelingen vallen als migranten met andere beroepen. Een discussie over een restrictief of ruim

toelatingsbeleid moet over alle arbeidsmigranten worden gevoerd, en niet alleen over prostituees.

Dwang of mensenhandel is het beste aan te pakken door dwang op de werkplek te voorkomen. Het werkt contraproductief om alleen die slachtoffers te erkennen die het klassieke traject van ronselen, transport en distributie hebben doorlopen. De aanpak van mensenhandel mag niet leiden tot een tweede victimisering van verhandelde vrouwen door een onderscheid te maken tussen 'onschuldige' en 'schuldige' slachtoffers. Het wordt tijd voor een bezinning op anti-emancipatorische tendensen in de aanpak van vrouwenhandel, zoals vrouwen en meisjes thuis houden om ze niet in handen van kwaadaardige lieden te laten vallen.

Minderjarigen in de prostitutie moeten een daadwerkelijk toekomstgericht hulpaanbod krijgen. Ook dient men de *loverboys* zelf aan te pakken, en niet alleen de psychische gesteldheid van de meisjes die in hun netten verstrikt raken. Minderjarigen in de prostitutie worden voortdurend geïdentificeerd met 'slachtoffers van de *loverboy*-constructie'. Dat is echter te veel een simplificatie. Onder dwang in de prostitutie werken is niet de enige vorm van seksueel geweld waartegen minderjarigen beschermd moeten worden.